

Bouwhistorische verkenning
met waardenstelling
en aanbeveling

Boerderij te Kameran 4 Heeswijk

Boerderij Kameren 4 Heeswijk

Figuur 1 – Oude foto van de boerderij.

Colofon

Redactie: []

Teksten: []

Fotografie: []

Tekenwerk: []

Veldwerk: [] en []

Copyright: Schamp Bouwkundig Advies en []

Bouwhistorische verkenning met waardestelling en aanbeveling Kameron 4 Heeswijk 09-05-2017

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Voorwoord	4
Objectgegevens	5
Inleiding	6
Hoofdgebouw	12
Exterieur	12
Vorgevel (zuidgevel)	12
Kopgevel (oostgevel)	16
Achtergevel (noordgevel)	16
Eindgevel (westgevel)	20
Dak	21
Interieur	21
Woongedeelte	21
Bedrijfsgebouwt	27
Waardering	32
Cultuurhistorische waardestelling	32
Bouwhistorische waardestelling	33
Advies	35
Bijlagen	36
Bijlage 1 – Waardenstelling boerderij	36

Voorwoord

Als een boerderij verandert van functie of wordt aangepast aan de eisen van de moderne tijd komt doorgaans een ingrijpende verbouwing om de hoek kijken. Indien het gebouw cultuurhistorische waarde heeft, is het bovendien belangrijk om de boerderij van tevoren nauwkeurig te beschrijven en te documenteren. Men kan dan vastleggen wat waard is om te behouden, wat eventueel gewijzigd kan worden en wat probleemloos kan worden geamoveerd.

Een bouwhistorische verkenning met waardenstelling is hiervoor het geëigende middel. Aan de hand van documenten uit het verleden, mondelinge overlevering, oude foto's en vooral datgene wat het gebouw zelf nog te vertellen heeft, wordt het gebouw beschreven, globaal uitgetekend en uitvoerig gedocumenteerd. Hierbij kan onder andere gebruik gemaakt worden van oude landmeterskaarten van het kadaster en gegevens van het BHIC in 's-Hertogenbosch.

[] heeft alle waardevolle bouwkundige details gefotografeerd en tekeningen met doorsneden gemaakt. [] heeft de boerderij gedetailleerd beschreven, het geheel in de juiste context geplaatst en mede de waardenstelling bepaald. Deze waardenstelling is door [] verwerkt in een waarderingstekening.

Veel dank zijn wij verschuldigd aan de heer [], co-auteur van het boek *ZIEHIER! Wij verkopen 77 kasteelhoeven* (2015). [] heeft als voormalig bewoner van het poortgebouw van het kasteel de merkwaardigheden beschreven van alle 77 pachthoeven die eens tot het rijke boerderijenbezit van Kasteel Heeswijk behoorden.

Daarnaast zijn wij dank verschuldigd aan de laatste bewoners van de boerderij: []. Deze personen werden door [] geïnterviewd waarbij ze onder andere nog iets wisten te vertellen over de ombouw van potstal naar grupstal en van geut naar woonkeuken.

April 2017

Schamp Bouwkundig Advies
Adviseur Ruraal Erfgoed

Objectgegevens

Eigenaar: []

Adres: Kameren 4

Postcode en plaats: 5473 VC Heeswijk Dinther

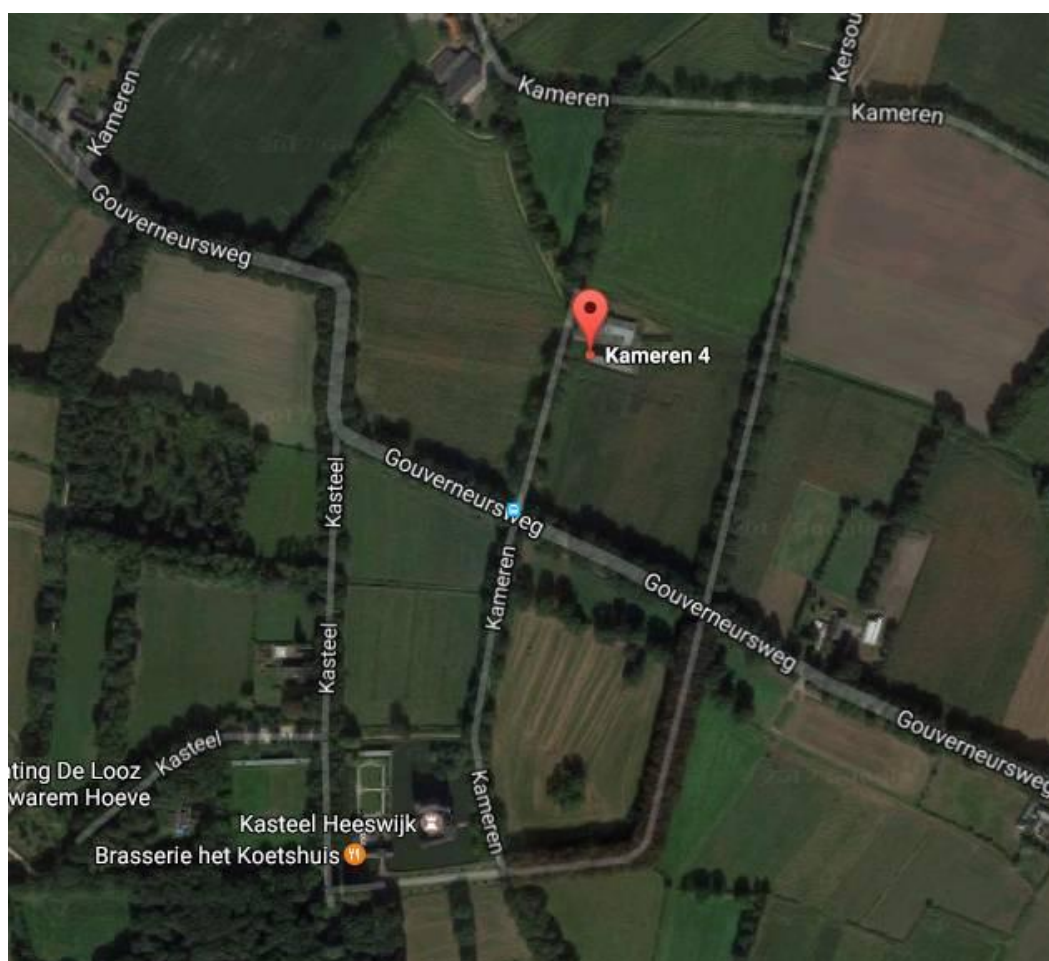
Kadastraal nummer: 1162

Sectie: E

Kadastrale gemeente: Heeswijk

Inleiding

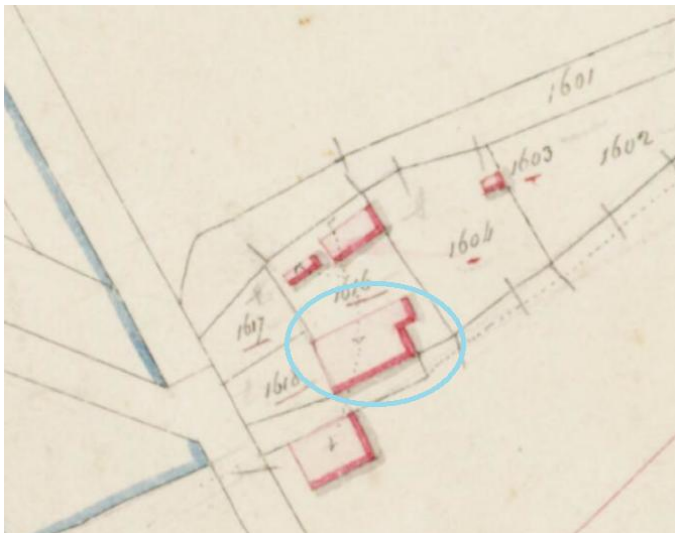
Boerderij Kameren 4 is een van de vele boerderijen die behoren tot de landerijen van Kasteel Heeswijk. Deze boerderijen zijn herkenbaar aan het zandlopermotief in de kleuren blauw/geel op de deuren en luiken. Kameren 4 wordt ook wel De Zeelse Hoef genoemd en ligt prominent op een verhoging met bolle akkers aan de rand van het Aa-dal. De boerderij ligt op de hogere gronden, verder van de Aa verwijderd dan het kasteel. Dit laatste ligt een paar honderd meter dichterbij de rivier aan een oude meander van de Aa. Tussen het kasteel en de boerderij loopt de provinciale weg naar 's-Hertogenbosch (Figuur 2). Een doorgaande laan, die onverhard is, loopt van het kasteel naar Kameren 4 en verder naar de akkers. Deze laan wordt door laatst genoemde weg doorsneden.

Figuur 2 – De ligging van de boerderij Kameren 4 ten opzichte van het kasteel en de wegen.

De boerderij is een statige langgevelboerderij uit 1872. Op de kadasterkaart van 1832 staat op dezelfde locatie een hoekboerderij (Figuur 3), een boerderijtype dat in het verleden in de Meierij veelvuldig voorkwam. Bij de hoekboerderij bevindt zich een schuur en enkele kleine bijgebouwtjes, waaronder wellicht een bakhuis. De meeste hoekboerderijen zijn in de loop van de 19e eeuw afgebroken of verbouwd ten behoeve van het toen moderne langgeveltype. Deze

voormalige hoekboerderij is in 1869 afgebrand¹ (Figuur 5). Bij de huidige boerderij zijn in de binnenmuren stenen verwerkt die afkomstig zijn van deze afgebrande hoekboerderij (Figuur 4). Door haar grote lengte, de hoge voorgevel en de prominente ligging is het gebouw in de gehele omgeving een van de rijkste voorbeelden van het langgeveltype.

Figuur 3 – Het erf op de kadasterkaart van 1832. De boerderij is omcirkeld.

Figuur 4 – Detail van de schouw met daarop enkele bakstenen met brandsporen.

De Noord-Brabanter : staat- en letterkundig dagblad
06-09-1869

t kader der artillerie-
en cylinder-horologie,
nnen verdienstelijken
ouwe opkomst bij de
den verleden winter
innaar was sergeant
onder het uiten van
de overwinnaars uit-
bij het overhandigen

HEESWIJK, 6 Sept. Gister avond omstreeks 10 ure
ontstond alhier een hevige brand. In korten tijd werd
de hoeve, bewoond door van der Voort, toebehoorende
aan Jhr. van den Bogaert geheel in asch gelegd. Het
vee is gered uitgenomen drie schapen. De schade wordt
berekend op 7000 gulden. Naar men verneemt is de
inboedel evenmin als de gebouwen tegen brandschade
verzekerd. De oorzaak schijnt aan onvoorzigtigheid te
moeten toegeschreven worden.

ZALT-BOMMEL, 3 Sept. De metalen bovenbouw

Figuur 5 – Krantenartikel uit 1869 over de brand.

In 1835 werd de boerderij, tegelijk met het kasteel en andere boerderijen, gekocht door de Baron André van den Bogaerde van Terbrugge. Hij was de Gouverneur des Konings van de provincie Noord-Brabant en werd de nieuwe bewoner van het kasteel. In de omgeving van het kasteel werden in de loop van de tijd meerdere boerderijen door de baron en later zijn zonen aangekocht. Op het einde van de 19e eeuw had Kasteel Heeswijk 77 kasteelhoeven, verspreid over de provincie². Alle boerderijen waren pachthoeven. Sedert de dood van de laatste baron en barones in de vroege jaren zeventig van de vorige eeuw is een deel van het boerderijenbezit geleidelijk overgegaan in particuliere handen. Het ligt in de bedoeling dat dit thans ook met Kameren 4 gaat geschieden.

¹ De Visser en De Visser, *ZIEHIER Wij verkopen 77 kasteelhoeven* (Bernheze: Gemeente Bernheze in samenwerking met Stichting Meierijsche Museumboerderij, 2015)

² Ibid.

Op een luchtfoto uit de vroege jaren vijftig (Figuur 6) is te zien dat de boerderij een dakbedekking van riet heeft en dat zich aan de achterzijde, parallel aan het gebouw, een schop bevindt. Dit laatste is met pannen gedekt en heeft aan een zijde iets dat op een schoorsteen lijkt. In de boerderij is omstreeks 1947 een grupstal (Hollandse stal) aangelegd. Er zijn toen in het stalgedeelte een aantal nieuwe stalramen aangebracht. Rond 1950 kreeg de stal een paar betonnen ramen. Waarschijnlijk had de stal reeds in een eerder stadium een paar stalen ramen gekregen. De potstal had aanvankelijk geen ramen alleen maar dubbele mestdeuren. Bij de aanleg van de Hollandse stal is een stel mestdeuren in de voorgevel dichtgezet ten behoeve van twee stalramen (Figuur 7). Bij de potstal was deze dubbele deurpartij nodig voor het uitrijden

Figuur 6 – Luchtfoto uit de vroege jaren vijftig.

van de mest. Dit geschiedde een paar maal per jaar met de eerdkar. Bij de Hollandse stal werd de gier in een aparte kelder opgevangen en werd de mest gedeponeerd in de grup achter de koeien. Deze mest, vermengd met stro, werd dagelijks met de kruiwagen uitgereden. Een loopdeur was hiertoe voldoende. Het is niet onwaarschijnlijk dat de dubbele mestdeur lager was dan de deeldeuren van de schuur. Vanwege de symmetrie en de daarbij behorende status werden de staldeuren aan de buitenzijde vaak even hoog uitgevoerd als de deeldeuren. Het bovenste planken deel van de mestdeuren werd dan gefixeerd en er onder bevond zich gewoon een lagere dubbele deur.

In de jaren zestig van de vorige eeuw zijn ook delen van het interieur van de boerderij aangepast aan de eisen van de moderne tijd. In het woongedeelte is toen de geut vergroot ten behoeve van een eigentijdse woonkeuken. Een stukje van de herd, dat in later tijd weer een gangetje was geworden, is toen bij de nieuwe keuken getrokken. In de gevel aan de achterzijde van de boerderij kwam een groter raam. De muren van de keuken werden van tegels voorzien. Sedert de bouw van de wederopbouwboerderijen luidde het devies: meer licht, meer lucht en meer hygiëne in de boerderij. Voor dergelijke woningverbeteringen konden de eigenaren toentertijd aanspraak maken op een subsidie van rijkswege.

Figuur 7 - Voorgevel met dichtgezette mestdeuren.

Figuur 8 – Schouwte voor een kachel in een van de voorkamers.

Ook werd er gedacht aan meer wooncomfort. In de twee voorkamers kwam vlak na de oorlog een stookplaats in de vorm van een klein schouwte voor een kachel (Figuur 8). Deze stookplaatsen vergden een extra rookafvoer, waardoor er een schoorsteen op de boerderij bijkwam. In de herd werd de ingang van de bedstee naast de schouw dichtgemetseld en werd de achterliggende ruimte benut voor het plaatsen van een geriefelijke trap naar boven. Deze trap bereikte men voortaan via een nieuwe deur op de voorstal (Figuur 9). Voorheen was er een steile trap naar de zolder vanuit de geut. Ook de herd onderging een modernisering. De oude plavuizen vond men ouderwets en werden belegd met zeil (Figuur 10).

Figuur 9 – Trap naar boven via de deur op de voorstal.

Figuur 10 – De vloer van de herd, met de restanten van het zeil op de oude plavuizen.

Toen in de jaren zestig het gemengde bedrijf overschakelde op veeteelt werd het gehele interieur van het schuurgedeelte ingericht voor veestalling. De nog lemen vloer werd veranderd in beton. Bij Kamers 4 kwamen in het schuurgedeelte varkenshokken. Een dubbele deel deur van de schuur in de achtergevel van de boerderij werd dichtgezet ten behoeve van een loopdeur en een stalraam (Figuur 11). In het stalgedeelte verschenen betonnen roosters op de vloer voor de drijfmest. Ook maakte de oude buitenplee plaats voor een hygiënische wc in de verbouwde schuur met een afvoer op de betonnen gierkelder (Figuur 12).

Figuur 11 – Dichtgezette dubbele deel deur.

Figuur 12 – De wc in de verbouwde schuur.

De boerderij is tot voor een vijftal jaren als pachtboerderij in bedrijf geweest. In de loop van de tijd is er op het erf een varkensstal bij gebouwd, bestaande uit betonblokken en gedekt met golfplaten. Het oude schop is afgebroken en er is op het erf aan de achterzijde van de boerderij een aantal provisorisch gebouwde optrekjes verschenen. Deze hebben gefungeerd als varkensverblijf. Bij een van de verblijven is gebruik gemaakt van enkele stukken muur van het oude schop (Figuur 13).

De boerderij oogt in haar verschijningsvorm in een authentieke staat. We hebben echter gezien dat er in de loop van de tijd de nodige wijzigingen zijn aangebracht. Het zijn de veranderingen, die elke boerderij die in bedrijf is geweest, in een bepaalde tijd heeft ondergaan. Zo is het rieten dak in de vroege jaren vijftig vervangen door pannen, de dubbele mestdeuren zijn dichtgezet en een serie nieuwe stalramen is aangebracht. De eerste stalramen waren stalen exemplaren, daarna kwamen de betonnen stalramen. Op een gegeven moment heeft men alle stalramen in dezelfde vorm van hout gemaakt en een oker kleur gegeven, de kleur van de kasteelhoeven. Tegen de blinde eindgevel van de schuur werd, zoals bij menig boerderij, een karloods aangebouwd onder een lessenaarsdak (Figuur 14).

In de loop van de tijd werden de kozijnen en deuren van de boerderij vernieuwd, werd het riet vervangen door pannen en werd onder het dak een zinken goot aangebracht. Al deze processen heeft Kameren 4 gedurende de laatste halve eeuw doorlopen. Het is deze zichtbaar gebleven gebruikshistorie die de boerderij een grote charme heeft gegeven en de beschouwer het gevoel geeft dat alles authentiek is gebleven.

Thans staat de boerderij leeg. Het is de bedoeling dat de bijgebouwen gesloopt worden en dat het casco van de boerderij wordt gerestaureerd. Hoewel de bijgebouwen niet te restaureren zijn, hebben ze door hun provisorische opbouw met allerlei sloopmaterialen een grote charme. Deze charme wordt nog versterkt door het verval dat is ingetreden. Een tot varkensschuur omgebouwd kippenhok is ondertussen geheel overwoekerd. Zo'n tijdsbeeld van boerenzuinigheid valt onmogelijk te behouden. Indien men dit zou willen dan zal het resultaat enkel zijn dat het kapot is gerestaureerd. Het kan alleen maar voor het nageslacht bewaard blijven door middel van fotografische vastlegging.

Voor een passende herbestemming van de boerderij en haar omgeving is een bureau ingeschakeld. De boerderij is een gemeentelijk monument.

Figuur 13 – De hergebruikte stukken muur van de oude schop in een van de bijgebouwen.

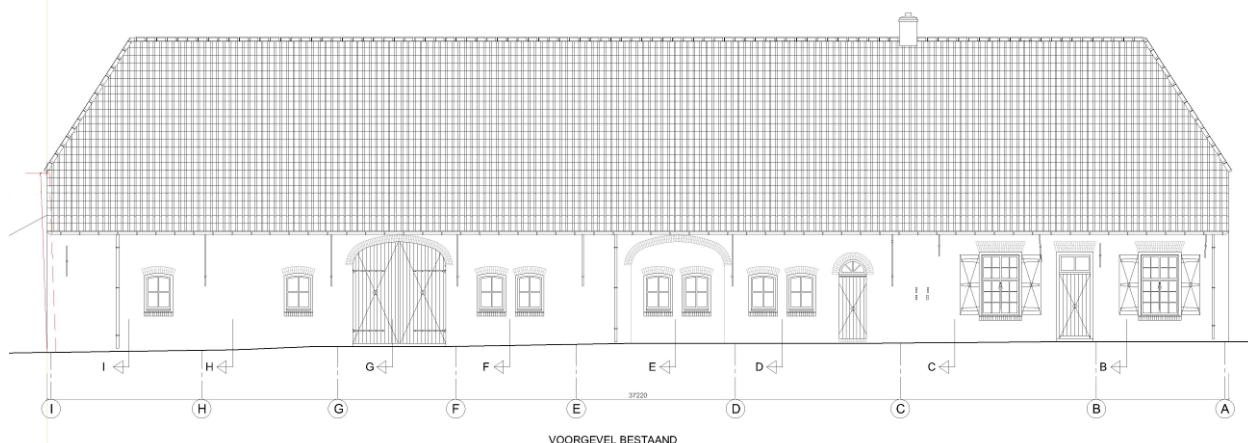

Figuur 14 – De inmiddels verdwenen karloods onder een lessenaarsdak.

Hoofdgebouw

Exterieur

Voorgevel (zuidgevel)

Figuur 15 – Voorgevel bestaand.

Van links naar rechts bestrijkt deze gevel het schuur-, stal- en woongedeelte van de boerderij (Figuur 15 en Figuur 16). De voorgevel is opgebouwd in kruisverband met een gesneden kalkvoeg. Bij het bovenste deel van de gevel, vanaf ongeveer 1.20 m. onder het dak, zijn bij het bedrijfs gedeelte naast hele stenen ook breukstenen gebruikt. Deze laatste zijn in wildverband gemetseld. Bij het woongedeelte zijn geen breukstenen aangewend en is het kruisverband tot bovenaan toegepast. Alle stenen van de voorgevel hebben een bruinrode kleur en zijn iets harder en fraaier van vorm dan die van de achtergevel. Alle raam- en deurkozijnen zijn in de kleur oker geverfd.

Figuur 16 – De voorgevel.

Schuurgedeelte

Figuur 17 – Voorgevel van het schuurgedeelte.

Figuur 18 – Deurdetail met korfboog.

Geheel links bevindt zich de oorspronkelijk blinde gevel van de tasruimte (Figuur 17). Dit geveldeel heeft een lengte van ongeveer 10 meter. In de jaren zestig van de vorige eeuw zijn hier twee houten stalramen aangebracht die dezelfde vorm hebben als de iets oudere ramen van het staldeel. Ze zijn 4-ruits en hebben aan de bovenzijde een flauwe segmentboog en onder een lekdorpel van stenen op zijn kant. Rechts van dit muurdeel bevinden zich de grote deeldeuren die toegang geven tot de dorsdeel van de schuur. De deuren hebben aan de bovenzijde een korfboog (Figuur 18). Ze sluiten met een sponning en gesmede duimen in het muurvlak en hebben in het midden een sluitlat. De deuren hebben de genoemde heraldische kleuren.

Stalgedeelte

Figuur 19 – Voorgevel van het stalgedeelte.

Figuur 20 – Detail van de deur naar de voorstal.

Rechts van de deeldeuren begint het stalgedeelte met een muurvlak van ongeveer 6 meter waarin zich twee stalramen bevinden. Deze zullen vermoedelijk dateren uit het eerste kwart van de vorige eeuw. Deze ramen zijn in de jaren zestig voorzien van een lekdorpel. Rechts van het muurvlak is het dichtgezette deel van de voormalige mestdeuren. Deze deuren waren identiek aan die van de schuur. De korfboog is nog in de muur aanwezig en in het dichtgezette deel zijn twee stalramen aangebracht, waarschijnlijk in 1947 bij de aanleg van de grupstal. Het dichtgezette deel is in kruisverband gemetseld, waarbij de steenlagen niet exact aansluiten bij

die van de gevel. De stalramen zijn identiek aan de andere, evenals de twee volgende stalramen, rechts van het dichtgezetste deel. In totaal heeft het stalgedeelte zes stalramen die twee aan twee bij elkaar liggen (Figuur 19). Rechts van de stalramen bevindt zich de deur naar de voorstal (Figuur 20). De deur is naar binnen draaiend en sluit in een sponning in de muur. De deur heeft een bovenlicht in de vorm van een half maantje met een 4-ruits radiale roedeverdeling. Boven dit halfronde bovenlicht bevindt zich een dito strek bestaande uit afwisselend een hele steen en twee koppen. Onder het bovenlicht heeft de deur een geprofileerd kalf. Ook deze deur is geschilderd in de heraldische kleuren.

Woongedeelte

Figuur 21 – De voorgevel van het woongedeelte.

Figuur 22 – Raam van het woongedeelte met slordig uitgevoerde herstelling van de strek.

Rechts voorbij de deur naar de voorstal begint het woongedeelte (Figuur 21). Dit deel bestaat uit een voordeur met 2-ruits bovenlicht en links en rechts een 20-ruits woonhuisvenster. De kozijnen en ramen zullen in het derde kwart van de vorige eeuw vernieuwd zijn. In de kozijnen zijn geen toognagels aanwezig en de roeden van de ramen zijn niet voorzien van een profiel. De ramen suggereren schuiframen te zijn met een wisseldorpel. In werkelijkheid is het bovenste deel een klepraam dat naar buiten opent. De twee ramen liggen asymmetrisch ten opzichte van de voordeur. Het rechter raam ligt iets verder van de voordeur verwijderd. Boven de ramen en voordeur bevindt zich een anderhalf steense strek. De strek van het meest rechtse raam heeft een slordig uitgevoerde herstelling (Figuur 22). Door breed aangebracht voegwerk heeft deze strek twee stenen minder dan de nog originele strek van het linker raam. Deze laatste is erg fraai uitgevoerd met dunne voeg en mooi gesnutte stenen. De ramen hebben aan de onderzijde een later aangebrachte lekdorpel. De luiken zijn met plaatduimen aan de kozijnen bevestigd. De luiken en voordeur zijn voorzien van het heraldische motief van Kasteel Heeswijk. Op de luiken zit dit motief alleen aan de zijde van de geopende toestand. In geopende positie worden de luiken vastgezet met gesmede wervels. De luiken hebben moderne gehengen.

In de voorgevel bevinden zich in het schuur- en staldeel zes lange muurankers (Figuur 23). Deze zijn met een lange veer verbonden met de spantbenen van de zes spanten in de schuur en de stal (Figuur 24). Onderaan zijn ze met een kortere veer verankerd aan de liggers (Figuur 25). Daarnaast bevinden zich in de gevel van het woongedeelte vier korte staafankers die

verbonden zijn met de balklagen. Het staafanker rechts van de voordeur ligt iets lager in de gevel. Vlak voor de eindgevel in het schuurgedeelte bevindt zich nog een vijfde kort staafanker dat bevestigd is aan de ligger die vlak voor de eindgevel loopt. Tussen de deur naar de voorstal

Figuur 23 – Muuranker in de voorgevel.

Figuur 24 – De lange veer van een muuranker, verbonden met een spantbeen.

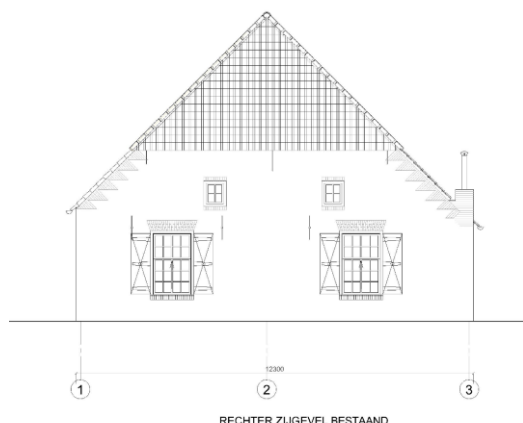
Figuur 25 – De korte veer van een muuranker, verbonden met een ligger.

Figuur 26 – Een viertal ijzeren strippen, verbonden met de console van de melkmachine aan de binnenzijde.

en het linker woonhuisvenster bevindt zich in de gevel een viertal ijzeren strippen die verbonden zijn met de console van de melkmachine aan de binnenzijde (Figuur 26). Rechts naast de voordeur is een nostalgische lantaarn bevestigd. De gehele gevel wordt afgesloten met een halfronde zinken goot met geheel links, in het midden en geheel rechts in de gevel een zinken regenpijp.

Kopgevel (oostgevel)

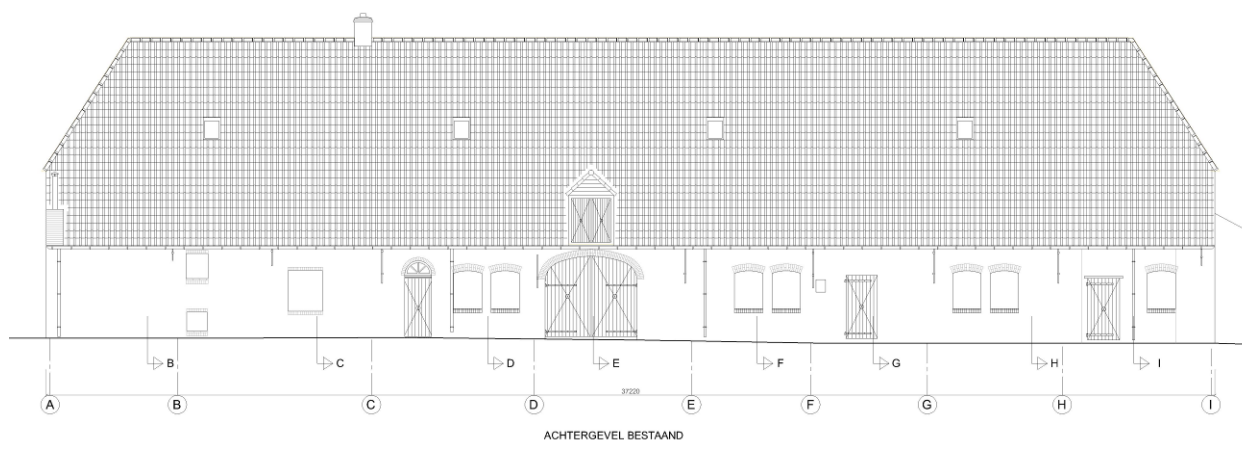
Figuur 27 – Kopgevel bestaand.

Figuur 28 – De kopgevel.

De kopgevel is de afgewolfde gevel aan de oostzijde (Figuur 27 en Figuur 28). De stenen, metselwerk en voegwerk zijn hetzelfde als dat van de voorgevel. Onderaan is er een restant van een zwarte plint. De twee schuine zijden hebben vlechtingen. De gevel is licht asymmetrisch. De voorgevel is iets hoger dan de achtergevel. Hierdoor heeft de gevel aan de linkerzijde een vlechting minder dan aan de rechter zijde. Later is aan deze laatste zijde een schoorsteen aangebracht met een rvs- pijp. In deze gevel zitten beneden twee woonhuisvensters en boven twee kleine zolderramen. De positionering van de zolderramen is symmetrisch, die van de woonhuisvensters licht asymmetrisch. Het rechter raam ligt iets verder uit de hoek. De twee woonhuisvensters zijn geheel identiek aan die van de voorgevel. Zij zullen bij dezelfde verbouwing vernieuwd zijn. De zolderramen zijn aan de boven- en onderzijde voorzien van een rollaag. Ook deze ramen zijn vernieuwd. Het linker zolderraam heeft aan de bovenzijde een stuk nieuw aangebracht metselwerk. De zolderramen hebben geen luiken, de luiken van de grote ramen hebben de bekende heraldische motieven en de kozijnen de oker kleur. In de gevel bevinden zich zeven staafankers, vier op zolderhoogte en drie vlak onder het afgewolfde dak.

Achtergevel (noordgevel)

Figuur 29 – Achtergevel bestaand.

Bij oude boerderijen is de achtergevel meestal soberder uitgevoerd dan de voorgevel en kopgevel. Zo is de achtergevel vaak lager en is het metselwerk wat goedkoper aangebracht. Men maakt gebruik van goedkopere stenen of afvalstenen en past geen gesneden voeg meer toe. Ook worden ornamenten in het metselverband achterwege gelaten of soberder uitgevoerd. Dit laatste kan de gehele achtergevel betreffen of zich alleen beperken tot het bedrijfsgedeelte. Ook bij Kameren 4 heeft men aan de achterzijde meer soberheid betracht (Figuur 29 en Figuur 30).

Figuur 30 – De achtergevel.

Woongedeelte

Figuur 31 – De achtergevel van het woongedeelte.

Figuur 32 – De deur naar de voorstal, met rechts twee stalramen.

Het woongedeelte begint links met een blinde muur van ongeveer vier meter lengte (Figuur 31). De eerste 2.50 m van deze muur heeft dezelfde steensoort, metselwerk en voegwerk als de voor- en kopgevel. Hierna is de kleur van de stenen meer roodkleurig en is bij de bovenste 0,80

m. gebruik gemaakt van afvalstenen in wildverband. Vier meter rechts vanuit de hoek bevindt zich het kelderraam met in een rechte lijn daarboven het opkamerraam. Beide ramen zijn ongeveer even groot en hebben de afmetingen van de twee zolderramen in de kopgevel. Het 1-ruits opkamerraampje ligt vlak onder de dakvoet en heeft aan de bovenzijde een rollaag en aan de onderzijde een platte steen met rollaag. Beide hebben het oorspronkelijke metselwerk. Het tijdelijk dichtgetimmerde kelderraam ligt vlak boven maaiveld en heeft aan de bovenzijde een rollaag in een stuk vernieuwd muurwerk. Drie meter naar rechts bevindt zich het keukenraam dat uit de jaren zestig zal dateren. Het is waarschijnlijk een vergrote uitvoering van het oude geutraampje. Het raam heeft boven en onder een rollaag die in dezelfde jaren zal zijn aangebracht.

Stalgedeelte

Zo'n 2.50 meter rechts van het keukenraam is de deur naar de voorstal (Figuur 32). Deze deur is identiek aan de voorstal deur in de voorgevel. Het verschil is echter dat de half cirkelvormige strek boven het bovenlicht van deze laatste deur ietwat eenvoudiger is uitgevoerd (Figuur 33). Hier heeft de deur namelijk een half ronde rollaag. Rechts van de deur ligt een koppel stalramen in de gevel. Deze stalramen dateren waarschijnlijk uit de jaren 60/70. Ze zijn identiek aan de andere ramen. Rechts van de stalramen bevindt zich de dubbele mestdeur onder een korfboog (Figuur 34). Boven deze deuren, in de helling van het dak, is het hooiluik. Dit hooiluik

Figuur 33 – De deur naar de voorstal met de eenvoudigere cirkelvormige strek.

Figuur 34 – De dubbele mestdeur en het hooiluik.

zal uit de jaren zestig dateren, aangezien op een foto uit de jaren vijftig het hooiluik zich nog in de voorgevel bevindt. De deuren en het hooiluik zijn voorzien van het heraldische motief. Het hooiluik heeft een topgevel. De duimen van de dubbele staldeur zijn ingemetseld in de muur en de deuren sluiten in een sponning in de gevel. De deuren hebben nog hun oude gehengen. Rechts van de staldeuren, na ongeveer 3 meter, bevindt zich wederom een koppel stalramen.

Schuurgedeelte

Aangezien de gehele schuur ingericht is geweest voor veestalling, is er, vooral aan de achterzijde, geen duidelijk onderscheid meer waar te nemen tussen schuurgedeelte en stalgedeelte. Het schuurgedeelte begint bij het grote muuranker links van het kleine wc-raampje. Rechts van dit raampje bevindt zich een naar buiten draaiende loopdeur (Figuur 35). Aan het nieuwe metselwerk boven de deur is te zien dat deze hier later is aangebracht.

Waarschijnlijk heeft dit plaatsgevonden in de vroege jaren zestig, bij de overgang van het gemengde bedrijf naar het houden van varkens en vee. De deur heeft aan de bovenzijde een rollaag. Rechts van deze deur bevindt zich wederom een koppel stalramen (Figuur 36), dat blijkens het omringende metselwerk, uit dezelfde verbouwing zal dateren. Rechts hiervan bevindt zich een stuk muur dat in de plaats is gekomen van een dubbele deeldeer. Bij de

Figuur 35 – Het kleine wc raampje en de loopdeur van de schuur.

Figuur 36 – Het koppel stalramen van de schuur.

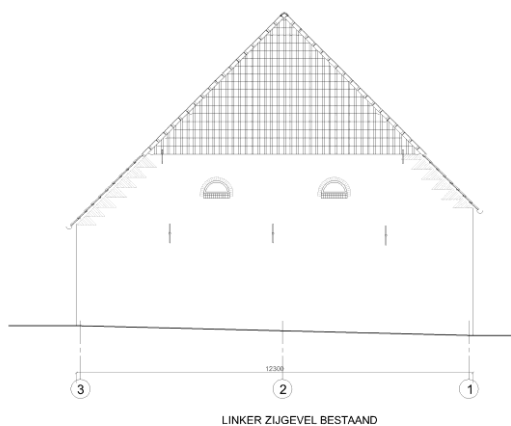

Figuur 37 – Loopdeur en raam op de plaats van de vroegere dubbele deeldeuren.

dichtzetting hiervan is een loopdeur met rechts er van een stalraam aangebracht (Figuur 37). De loopdeur heeft aan de bovenzijde een houten latei en is naar buiten draaiend. Op de luchtfoto uit de vroege jaren vijftig is de dubbele deeldeer nog aanwezig (Figuur 6). Deze deur aan de achterzijde van de boerderij reikt tot aan de dakrand en wordt niet afgesloten door een korfboog. Het is opvallend dat bij het schuurgedeelte het kruisverband van de gevel wederom tot bovenaan reikt en niet op zo'n 0,80m. van de bovenkant overgaat in breuksteen en wildverband. De dichtzetting van de deeldeuren is ook in kruisverband uitgevoerd, echter zonder rekening te houden met het metselverband van het belendende geveldeel.

In de achtergevel bevinden zich, evenals in de voorgevel, zes lange muurankers. Deze zijn bovenaan verbonden met het andere spantbeen van de kaspanten en onderaan met de liggers. Ook is in de achtergevel een kort staafanker aanwezig vlak voor de eindgevel. Dit is verbonden met de andere zijde van de ligger die zich voor de eindgevel bevindt. Bij het woongedeelte bevinden zich twee korte staafankers. Onder de dakrand bevindt zich een half ronde zinken dakgoot met een viertal regenpijpen.

Eindgevel (westgevel)

Figuur 38 – Eindgevel bestaand.

Figuur 39 – De eindgevel.

De eindgevel (Figuur 38 en Figuur 39) is in omvang gelijk aan de kopgevel. Hij is eveneens asymmetrisch en heeft aan de schuine zijde vlechtingen. Aan de zijde van de voorgevel heeft de muur zes vlechtingen en aan de zijde van de achtergevel zijn er zeven. Ongeveer 1 meter onder het wolfeinde bevinden zich, in symmetrische positie, twee halve maantjes. Ze zijn 1-ruits en hebben aan de bovenzijde een halfronde rollaag en aan de onderzijde een lekdorpel. Waarschijnlijk hadden ze vroeger geen glas en dienden ze louter voor de ventilatie van de korentas. Het metselwerk van de eindgevel is soberder uitgevoerd dan bij de kopgevel. De stenen hebben een rode kleur en zijn zachter van structuur. Hier en daar is het oppervlak gedeeltelijk verpulverd. Ook zijn er afvalstenen gebruikt, vooral bij de bovenste helft van de gevel. Hier is dan ook in wild verband gewerkt. Onderaan bevinden zich de resten van een zwart geteerde plint. Onder het wolfeinde bevindt zich aan elke kant een staafanker dat aan de binnenzijde is gekoppeld aan de onderste gording. Tot voor enkele jaren heeft aan deze gevel een karloods gestaan. De slijsporen van de voertuigen zijn in de muur duidelijk waar te nemen.

Dak

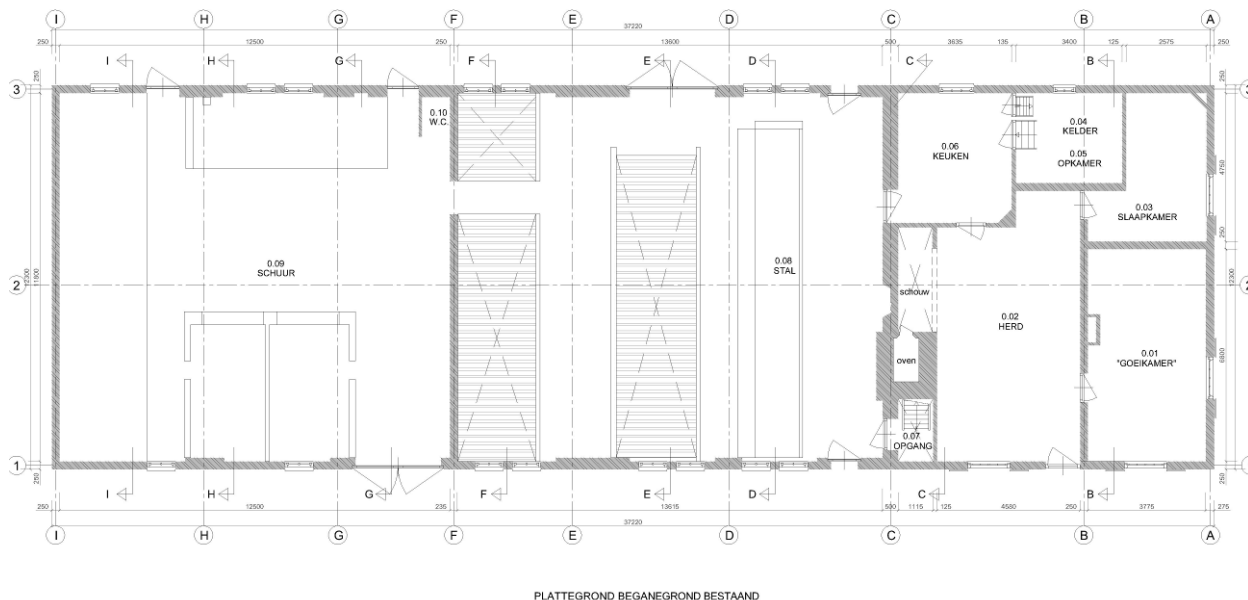
De boerderij is geheel met blauw/grijze pannen belegd. De pan is een soort verbeterd oudhollands gesmoord type. Aan de voorzijde zijn de pannen gebakken exemplaren, terwijl de achterzijde met betonnen pannen is belegd. Aan beide zijden is het dak afgewolfd. Op de grens van woon- en bedrijfsgebouwe staat een schoorsteen.

Interieur

De boerderij is gebouwd in 1872. In die tijd waren de langgevelboerderijen in de mode en die werden gebouwd met hoge lange gevels. Door deze hoge, sterke gevels was een gebintconstructie niet langer nodig. In het woongedeelte werden de balklagen opgelegd op de binnenmuren en in het bedrijfsgebouwe liepen de dikke liggers van muur tot muur. Omdat dit deel van de boerderij ongeleed was, werden ze hier extra ondersteund door een of twee standvinken.

Woongedeelte

Het woongedeelte (Figuur 40) bestond oorspronkelijk uit de herd, de geut, de kelder/opkamer en twee kamers. De herd was de centrale ruimte met de grote stookplaats en bakoven. Naast de schouw was een bedstee. De voordeur kwam onmiddellijk uit in de herd en verder gaf deze woonruimte toegang tot praktisch alle andere vertrekken. Alleen de toegang tot de opkamer en

Figuur 40 – Plattegrond van het interieur.

kelder vond plaats via de geut. De geut was de spoelkeuken waar de gootsteen en later de pomp zich bevond. De geut grensde praktisch altijd aan de stal. Men sliep in bedsteden en in de opkamer. Bedsteden waren er, behalve in de herd, ook in de zijkamers of goei kamer. Vaak was er op de zolder nog een afgeschoten kamertje voor de knecht.

De herd

Figuur 41 – De herd.

Figuur 42 – De herd richting de voorgevel.

Boerderij Kameren 4 heeft een uitzonderlijk grote herd met een diepte van liefst 10 meter (Figuur 41). Aan de kant van de voorgevel bevindt zich de voordeur met rechts daarvan een raam (Figuur 42). Aan de kant van de stal bevindt zich van links naar rechts een blinde muur, waar zich voorheen de bedstee bevond. Thans is achter deze muur de trap naar boven. Daarna komt de bakoven naast de grote schouw (Figuur 43). Boven de bakoven was voorheen een deurtje dat toegang gaf tot een droogruimte boven de bakoven. Dit deurtje is later weggestucadoord. Het ijzeren deurtje van de oven, dat inmiddels door dieven is onvreemd, bevindt zich in de linker schouwvang. Het interieur van de bakoven is nog intact (Figuur 44).

De gehele achterwand van de schouw is betegeld met witte tegels uit de bouwtijd van de boerderij, de zogenaamde witjes. Deze meten 13 x 13 cm. Bij de achterwand zijn ze er ooit uit gesloopt en daarna opnieuw ingemetseld met een voeg van specie. Waarschijnlijk is dit gebeurd toen de sopketel op de voorstal verwijderd werd. Het stookgat in de schouw was

Figuur 43 – De opening naar de bakoven.

Figuur 44 – Het interieur van de bakoven.

overbodig geworden en men zal toen de achterwand van de schouw egaal betegeld hebben. Aan de rechter zijkant, in het muurtje onder de schouwbank, zitten deze witjes nog in hun originele kalkzetting en liggen ze koud tegen elkaar. In de linker schouwvang, bij het

ovendeurtje en in de tegenover liggende rechter schouwwang zitten witte tegels van 15 x 15 cm. Deze zijn uit een latere periode.

Naast de schouw, aan de keukenzijde, bevindt zich de deur van de herd naar de keuken. Rechts hiervan heeft de herd momenteel een inham. Deze zal zijn ontstaan toen het gedeelte links van deze inham in de jaren zestig bij de keuken is getrokken. In deze inham bevindt zich rechts aan de zijde van de kamers, de deur naar de slaapkamer. Aan dezelfde kant, een vijftal meters verder naar rechts bevindt zich de deur naar de goei kamer.

De herd heeft een plafond van groen geverfde balken (Figuur 45), ongeveer 9 x 9 cm, met daar op brede vloerdelen van 25 x 25 cm. Later zijn onder de vloerdelen, tussen de balken, gipsplaten aangebracht. Op de vloer liggen onder het zeil rode en blauwe plavuizen (Figuur 46). Deze meten 22 x 22 cm en zijn om en om iets verspringend gelegd.

Figuur 45 – Het balkenplafond van de herd.

Figuur 46 – De plavuizen in de herd.

De keuken

De keuken is een moderne woonkeuken uit de jaren zestig. Ze is tot stand gekomen door samenvoeging van de oude geut en het gangetje tussen geut en herd met de toegangsdeur naar de stal. Dit gangetje zal er bij de bouw van de boerderij niet zijn geweest en maakte toen vrijwel zeker deel uit van de herd. De keuken sluit thans aan bij de rechter schouwwang.

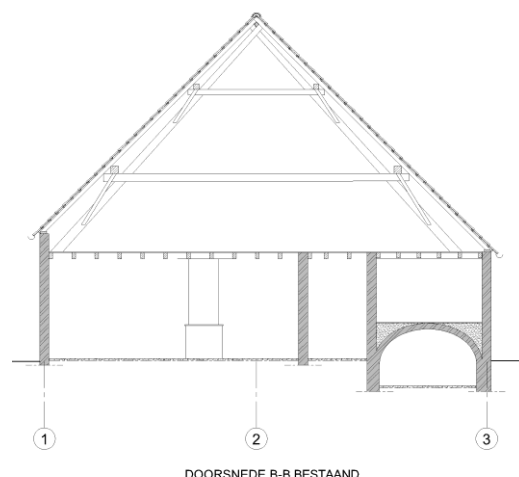
Aan de stalzijde bevindt zich de deur naar de stal met rechts daarvan het aanrecht. Aan de erfzijde bevindt zich het raam dat er in de jaren zestig is gekomen in de plaats van het voormalige kleinere geutraampje. Aan de kelderzijde is de ingang naar de kelder met rechts daarvan de trap naar de opkamer. In de hoek grenzend aan de herd bevindt zich een stookplaats voor een kachel. De keuken heeft een plafond van schrootjes. Waarschijnlijk bevindt zich hieronder een zachtboord plafond met daar weer onder de oude balklaag. De vloer en de wanden zijn bij de aanleg in de jaren zestig betegeld.

De kelder/opkamer

De boerderij heeft een kelder met een half ronde gemetselde toog (Figuur 47 en Figuur 48). De toog loopt parallel aan de lengte van de boerderij. Het kelderraam bevindt zich in de linker

Figuur 47 – De kelder.

DOORSNEDE B-B BESTAAND

Figuur 48 – Doorsnede ter hoogte van de kelder/opkamer.

zijmuur in een diepe nis in het gewelf. De kelder is geheel gestuct en wit gesausd. In de gevel tegenover de trap zijn links en rechts balkjes in en tegen de muur aangebracht waarop de bretten hebben gelegen. Hoewel de locatie van de kelder anders zou doen vermoeden, zijn er geen sporen aanwezig die veronderstellen dat de kelder een restant is van de oude hoekboerderij. De kelderingang is thans via een loopdeur. Voor de verbouwing in de jaren zestig was er een schuin liggend luik.

De opkamer heeft een aparte trap achter een eigen loopdeur. Aan een raveling op de zolder is te zien dat voorheen de trap naar boven via de geut liep (Figuur 49). De trap liep parallel aan de scheidingsmuur tussen opkamer en geut. De opkamer heeft een laag plafond omdat de balklaag van de herd en de kamers hier gewoon op dezelfde hoogte doorloopt. In de opkamer wordt de balklaag doorkruist door een kleine moerbalk die van de buitenmuur tot op de scheidingsmuur met de herd loopt (Figuur 50). Hierop steunt een spantbeen van het zolderspant. De opkamer heeft links een klein raampje. De vloer van de opkamer is van steen.

Figuur 49 - De raveling ten behoeve van de voormalige opgang van geut naar zolder.

Figuur 50 - Detail van de opkamer met rechtsboven de moerbalk.

Slaapkamer

Tegen de kopgevel liggen twee kamers. Beide zijn bereikbaar via de herd van de boerderij. De slaapkamer grenst aan de kelder/opkamer (Figuur 51). Deze laatste twee springen een stukje in de slaapkamer waardoor de slaapkamer een L-vorm heeft. De slaapkamer heeft in de hoek met de twee buitengevels een stookplaats die uitkomt bij de schoorsteen op de linker hoek van de kopgevel. De slaapkamer heeft een balkenplafond, dat loopt in de lengterichting van de boerderij. Deze kamer heeft een vloer van beton.

Figuur 51 - De slaapkamer.

Goeikamer

De goeikamer is de kamer die grenst aan de voorgevel. Het is de enige kamer van de boerderij met twee ramen, een in de kopgevel en een in de voorgevel. De goeikamer heeft tegen de wand met de herd een gemetseld schouwtje voor een kachel (Figuur 52). Dit dateert volgens overlevering uit de jaren vlak na de oorlog³. Het rookkanaal komt via een bocht in de pijp uit in de schoorsteen van de grote schouw. De goeikamer heeft een balkenplafond (Figuur 53). De balken lopen in dezelfde richting als die van de slaapkamer.

Figuur 52 – Het schouwtje in de goeikamer.

Figuur 53 – Het balkenplafond in de goeikamer.

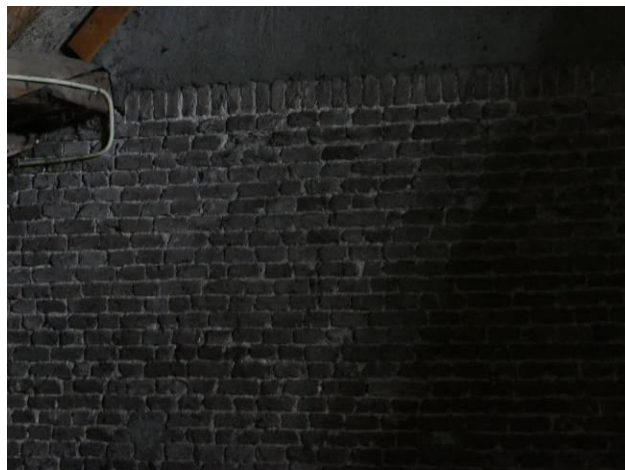
³ J. van Kessel, persoonlijke communicatie.

Zolder

De zolder is bereikbaar via een deur geheel rechts op de voorstal. De trap bevindt zich op de plaats van de voormalige bedstee en loopt in de richting van het rookkanaal een stukje over de bakoven, door de voormalige droogruimte. Van hieruit is het deurtje van deze laatste ruimte rechts van de trap zichtbaar. In het kleine halletje voor de trap bevindt zich tegen de buitengevel de ijzeren console waar voorheen de elektromotor van de melkmachine op stond.

Figuur 54 – Het rookkanaal tegen de brandmuur op de zolder.

Figuur 55 – Detail van de brandmuur met de rollaag en het afgesmeerde deel.

De zolder is volledig afgescheiden van het bedrijfsgedeelte door een stenen wand links en rechts van het rookkanaal (Figuur 54). Deze wand bestaat voor de onderste twee meter uit schoon metselwerk, terwijl het bovenste deel is afgesmeerd. Omdat de gording op deze muur rust zal de onderste twee meter bij de bouw van de boerderij zijn opgemetseld. De stenen dateren uit die tijd. De muur is opgetrokken met hele, halve en driekwart stenen en koppen. De muur is boven afgesloten met een rollaag (Figuur 55). De stenen van deze rollaag zijn iets groter dan een kop. Het bovenste afgesmeerde deel zal in een later stadium zijn opgetrokken.

Op de zolder is een spant aanwezig waarvan de spantbenen steunen op de scheidingswand tussen de herd en de beide kamers. Het spant is een A-spant met dubbele ligger en gemaakt van gekantrecht grenenhout. De onderste ligger is aan de kant van de voorgevel door middel van een ijzeren pen met spie aan het spantbeen bevestigd. Aan de kant van het erf is de ligger met een houten pen aan het spantbeen verankerd. Hier is de gording met een ijzeren pen met spie aan de ligger bevestigd. De bovenste ligger met gording lijkt later te zijn aangebracht⁴. De gordingen zijn voorzien van windveren.

De zolder had tot voor kort brede vloerdelen (25 x 25 cm.) Deze zijn recent wegens de aanwezigheid van houtworm verwijderd. Aan de bovenzijde van de balklaag is te zien dat de balken van vuren- of grenenhout zijn. Op de vloer van de zolder is de raveling met het zolderluik van de voormalige zoldertrap boven opkamer en keuken nog aanwezig.

De zolder heeft bij de voorgevel een borstwering van ongeveer 0,70 meter. Bij de achtergevel is deze lager. De streklagen van alle gevels zijn aan de binnenzijde opgevuld met hele, driekwart

⁴ Familie Van Kessel, persoonlijke communicatie.

en halve stenen. Deze zijn wit gesausd. In het grote schoorsteenkanaal zijn ijsselstenen gebruikt en stenen die aan de buitenzijde beroet zijn. Volgens overlevering zijn er bij de bouw van de huidige boerderij stenen gebruikt van de voormalige hoekgevelboerderij⁵. Het is niet onmogelijk dat die bij de bouw van de schoorsteen gebruikt zijn.

Bedrijfsgeboude

In het interieur van het bedrijfsgeboude bevinden zich vier dikke grenen liggers die van voorgevel naar achtergevel lopen. Tegen de eindgevel loopt nog een vijfde dunnere ligger van muur tot muur. Op de tussenmuren van stal en woongeboude en van stal en schuurboude bevindt zich een muurplaat. Op de vier grenen liggers en de twee muurplaten rusten de zes kapspanten die het dak dragen (Figuur 56). Bij alle gevels zijn aan de binnenzijde de streklagen opgevuld met breukstenen. Tot zolderhoogte zijn deze gestuct en/of licht afgesmeerd. Bij het stalgeboude is de binnenzijde van de voorgevel boven de slietenlaag wit gesausd. Bij het schuurboude is de binnenkant van de gevels overwegend schoon metselwerk.

Figuur 56 – Kap van het bedrijfsgeboude met in de voorgrond een van de grenen liggers.

De stal

De stal is de ruimte waar in najaar en winter de koeien gestald werden. Oorspronkelijk gebeurde dit in de potstal. De dichtgezetten dubbele mestdeur in de voorgevel en de nis in de

⁵ Ibid.

brandgevel waarin zich de sopketel bevond, herinneren nog aan deze fase van de stalrichting (Figuur 57). Ook de aanwezige slietenzolder waarboven het hooi werd opgestapeld, kan tot deze fase gerekend worden (Figuur 58).

Hierna kwam de Hollandse stal met betonnen vloer, grup en gierkelder. Bij de Hollandse stal stonden de koeien op de koedam tussen de houten stalrepels en de grup. De gier vond zijn weg naar de gierkelder en de mest, die door de koeien in de grup werd gedeponeerd, werd met stro vermengd en ging met de kruiwagen naar de mesthoop. De betonnen vloer van de voorstal, de stenen voergoot, de grup bij de eerste koedam en de gierkelder op het erf behoren tot deze fase.

Figuur 57 – De nis in de brandgevel waarin zich de sopketel bevond.

Figuur 58 – De slietenzolder in het stalgedeelte.

In de jaren 60/70 werd de grupstal omgebouwd tot drijfmeststal. De grup en het stro verdween uit de stal. Op de koedam kwamen rubberen matten en op de plaats van de grup werd een lange put met een betonnen rooster gebouwd. De gier en de mest van de koeien kwam via het rooster in de grote put terecht, die in het voorjaar op het land werd uitgereden. De koeien stonden niet meer voor de voergoot met hun kop tussen hoge houten repels maar tussen lage ijzeren of betonnen palen waaraan een drinkbak zat. Deze laatste fase is in het grootste deel van de stal aanwezig.

De stal wordt van het woongedeelte afgescheiden door de brandgevel. Deze gevel is tot de slietenzolder een steen dikker dan daarboven. Aan de zijde van de stal steekt het onderste deel van de brandmuur met een hele steen uit. Op dit naar buiten stekende deel ligt een muurplaat waarop zich een kaspant bevindt (Figuur 59). Het onderste deel van de muur is gestuct en wit gesausd met een brede zwarte plint. Het bovenste deel, dat zich boven de slietenzolder bevindt, is schoon metselwerk gebleven. Dit laatste geldt ook voor de overige gevels.

Thans zijn de slieten boven de voorstal verwijderd. In het benedendeel van de brandgevel bevindt zich van links naar rechts een stuk muur voorzien van blauwe tegels waaronder een aanrecht heeft gestaan, vervolgens de deur naar de keuken met rechts daarvan een drietal meters blinde muur. Dit is een deel van de achterzijde van de schouw. Daarnaast bevindt zich een diepe nis met ronde bovenkant waar in de tijd van de potstal de sopketel heeft gestaan. Rechts hiervan bevindt zich een uit de gevel stekend stuk muur met onderaan een kleine opening. Geheel rechts is de deur naar het halletje van de trap. Het uitstekend muurgedeelte is

de verdikte wand van de bakoven. De deur naar de trap is een hergebruikte opgeklampte paneeldeur.

Figuur 59 – Het spant wat zich bevindt op de verdikking in de brandmuur.

Figuur 60 – De aardappelkelder.

De opening onder in de verdikte muur is de toegang tot de aardappelkelder die zich altijd onder de bakoven bevindt (Figuur 60). De opening is een bijna vierkant gat met een dikke eikenhouten latei erboven. De binnenruimte is gemetseld met hergebruikte breukstenen. Het plafond bestaat uit dikke balken met daarop brede planken. Alles is ongeverfd. Op het plafond rust de stenen bodem van de bakoven.

In de stal bevindt zich een tweetal robuuste grenenhouten liggers die van muur tot muur lopen. Op de plaats waar ze in de muur zijn opgelegd, is een penant aangebracht. De liggers hebben aan de uiteinden een langwerpige pengat. Dit wijst er op dat ze oorspronkelijk opgelegd waren op een staander, die zich tegen de muur bevond. In het schuurdeel is nog een enkel exemplaar aanwezig. De liggers hebben aan de uiteinden geen pengaten die de aanwezigheid van een schoor aangeven. Zo'n schoor zou aan de zijkant van de stal, waar de loop naar de schuur is, ook danig in de weg hebben gezeten. Elke ligger wordt ondersteund door een tweetal eiken

Figuur 61 – Een van de grenenhouten liggers met een standvink op een hoge poer.

Figuur 62 – Voorbeeld van een van de aanwezige telmerken.

standvinken, voorzien van schoren. De standvinken staan op hoge poeren (Figuur 61). De standvink aan de zijde van de schuur is wat naar binnen geplaatst. Waarschijnlijk heeft dit te maken gehad met het verkrijgen van meer ruimte bij de dubbele mestdeur. De liggers, de standvinken en de schoren hebben op de meeste plaatsen telmerken (Figuur 62).

De schuur

Ook de schuur heeft twee robuuste grenenhouten liggers die van muur tot muur lopen. Het verschil met de stal is dat de liggers in de schuur slechts één standvink hebben, die zich in het midden bevindt. Dit zal waarschijnlijk te maken hebben met het feit dat de zolder van de stal, vanwege de hooi-opslag een zwaardere last te torsen had. In de schuur was er alleen een grondtas en was er geen sprake van een (slieten)zolder. In de schuur bevindt zich tegen de eindgevel een derde ligger die van muur tot muur loopt (Figuur 63). Deze wijkt echter af van de voorgaande. De ligger is van rond populierenhout. Hij wordt ondersteund door drie stijlen die op regelmatige afstand staan. De rechtse stijl is van rond populierenhout en heeft een schoor. De middelste is van half rond grenen en de linker stijl is eveneens half rond grenen.

Figuur 63 – Een gedeelte van het gebint tegen de eindgevel.

Figuur 64 – De eiken staander van het tweede gebint.

De robuuste ligger aan de zijde van de eindgevel heeft in het midden een standvink van eiken met aan de ene kant een eiken schoor en aan de andere zijde een grenen. De ligger heeft onder de oplegging in de achtergevel een eiken staander (Figuur 64). Deze staander bevindt zich voor de penant en heeft een eveneens eiken schoor. Aan de zijde van de voorgevel is de eiken staander verwijderd. Het pengat van staander en schoor is in de ligger aanwezig.

De tweede robuuste ligger met standvink bevindt zich rechts van de deeldeuren, tussen de deel en de tasruimte. Deze ligger rust aan elke zijde op de penant in de muur. Gezien de aanwezige pengaten heeft de ligger aan weerszijden een staander gehad. Deze staanders hadden geen schoor, aangezien het pengat daarvoor ontbreekt. Waarschijnlijk zou op deze plaats, waar het koren gelost werd, een schoor in de weg hebben gezeten.

De scheidingswand tussen stal en schuur is opgetrokken uit afvalstenen of mogelijke hergebruikte stenen van de oude boerderij. De gevel is opgetrokken tot zolderhoogte en afgedekt met een muurplaat waarop een kapsant rust. In de scheidingswand bevindt zich de deur naar de stal. Vanaf de deel werd het hooi op de hooizolder boven de stal opgebracht.

In de voormalige tasruimte bevindt zich thans een aantal varkenshokken. Tegen de eindgevel waren voorheen twee paardenstallen. Op de deel, in de hoek van de stal en de achtergevel, bevindt zich het in latere tijd aangebrachte toilet.

Figuur 65 - De driehoeksgewijze dwarsverbindingen in de kap.

De kap

Op de vier robuuste liggers en de twee tussenmuren rusten de zes kaspanten van het bedrijfsgedeelte (Figuur 56). Elk kaspant heeft twee spantbenen en twee horizontale liggers. De spantbenen zijn door middel van de lange veer van het staafanker met de buitengevel verbonden. Daarnaast zorgt een blokkeel voor een verbinding van het spantbeen met de muurplaat van de lange gevel. Het dak van de boerderij rust op deze zes kaspanten. Elk kaspant heeft een dubbele ligger. De twee liggers ondersteunen aan weerszijden twee gordingen. Bovenaan bevindt zich een nokbalk. De spantbenen zijn van grenenhout en hebben overwegend de vorm van een door de midden gezaagde boom. De liggers zijn rond of gekantrecht en van grenenhout. Ligger en spantbeen zijn aan elkaar bevestigd door middel van een ijzeren pen en ijzeren spie.

De gordingen zijn globaal gekantrecht en van eiken- of grenenhout. De gordingen zijn bij de spantbenen voorzien van windveren. Over de lengte van drie kaspanten loopt tussen de bovenste gording en de nokbalk, een driehoeksgewijze dwarsverbinding (Figuur 65). Dezelfde dwarsverbinding loopt tussen de onderste en bovenste gording. De kasporen zijn van gekantrecht vurenhout.

Waardering

Cultuurhistorische waardestelling

1. Cultuurhistorische waarden

De boerderij is een uitdrukking van de sociaaleconomische en agrarische ontwikkeling vanaf het derde kwart van de 19^e eeuw. Doordat de boerderij tot het adellijke bezit van Kasteel Heeswijk behoorde is het gebouw tevens de uitdrukking van een voor die tijd rijke modieuze pachtboerderij uit het jaar 1872.

2. Architectuur en kunsthistorische waarden

De boerderij is een gave langgevelboerderij met hoge gevels. Het is de boerderijvorm die vanaf ongeveer 1850 typerend was voor de welgestelde boeren in de Meierij van 's-Hertogenbosch. De boerderij is geheel in steen opgetrokken, waarbij de muren de dragende elementen zijn. De boerderij heeft haar bouwmassa en detaillering van de gevels goeddeels behouden. In de gevels zitten onderdelen die getuigen van bekwame ambachtelijkheid, zoals de strekken boven de vensters en de korfbogen boven de deeldeuren. Hoewel er bij de boerderij in de loop der tijd een pannendak is gekomen, er enkele dubbele deuren zijn dichtgezet en een aantal stalramen is bijgekomen, is het historische karakter van het gebouw volledig bewaard gebleven.

3. Situationele en ensemblewaarden

De locatie van de boerderij is van grote landschappelijke betekenis. Ze ligt aan een restant van een lanenstelsel van het kasteel te midden van enkele hoge bolle akkers. Op de kadasterkaart van 1832 is te zien dat de voorganger van Kameren 4 aan een weg ligt die voor de huidige boerderij door liep. Aangezien bij de bouw van de huidige boerderij het hooiluk in de voorgevel zat, zal de weg er toen nog gelopen hebben. Thans staat de boerderij met de voorgevel in het veld. Dit is voor een langgevelboerderij zeer ongebruikelijk.

Haar prominente ligging, haar status van trotse langgevelboerderij en de heraldische kleuren van deuren en luiken maken boerderij en kasteel tot een fraai ensemble, dat de uitstraling heeft van een oud feodaal bezit.

4. Gaafheid en herkenbaarheid

Boerderij Kameren 4 is in 1872 nieuw gebouwd als grote langgevelboerderij. De boerderij is tot voor enkele jaren in gebruik geweest als pachthoeve. Het feit dat de boerderij altijd pachthoeve is geweest, heeft er toe geleid dat er nooit grote investeringen aan het gebouw hebben plaatsgevonden. Aangezien de boerderij in een ruime opzet is gebouwd, hebben vernieuwingen en uitbreidingen bij de bedrijfsvoering altijd een plaats kunnen krijgen binnen de bestaande bouwmassa. Dit alles heeft er voor gezorgd dat de boerderij een grote mate van gaafheid heeft behouden.

5. Zeldzaamheid boerderijtype

Een langgevelboerderij uit 1872 is in Brabant geen zeldzaamheid. Een langgevelboerderij met de omvang als die van Kameren 4 is bijzonder. Een boerderij

met een grote mate van gaafheid, die bovendien onderdeel is van een landschappelijke eenheid of landgoed is heel zeldzaam.

Bouwhistorische waardestelling

De bouw- en gebruiksgeschiedenis van Kameren 4 gaat terug tot 1872. Er kunnen wat onderdelen van de oude boerderij in de langgevelboerderij verwerkt zijn. Deze hebben echter louter betrekking op de materialisatie, niet op de vormgeving van het gebouw.

De authenticiteit van het gebouw en de afleesbaarheid van de bedrijfsvoering zijn nagenoeg geheel behouden gebleven. De voor een boerderij zo karakteristieke indeling van woon- en bedrijfsgedeelte is nog geheel intact. In de materialisatie en de detaillering van de gevels zijn met name in het bedrijfsgedeelte wijzigingen aangebracht. Deze houden verband met de gebruiksgeschiedenis van stal en schuur.

Als basis voor de waarderingstekening is gebruik gemaakt van plattegronden, aanzichten en doorsneetekeningen (zie Bijlage 1).

De verkenning heeft geleid tot onderstaande bouwhistorische waardenstelling. Hiervoor zijn de onderstaande categorieën gehanteerd conform de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek (2009).

Categorie 1

De blauw gekleurde lijnen zijn de gevels, wanden en andere delen die van **hoge monumentale waarde** zijn. In principe dienen deze zoveel mogelijk ongewijzigd behouden en herkenbaar te blijven.

Categorie 2

De groen gekleurde lijnen zijn **van positieve monumentale waarde**. Hier zijn beperkt wijzigingen uitvoerbaar mits de gevels, wanden en delen goed herkenbaar blijven.

Categorie 3

De geel gekleurde lijnen geven de **indifferentie monumentale waarde** aan. Deze onderdelen mogen gewijzigd, c.q. geamoveerd worden.

Exterieur

Categorie 1

- alle buitengevels
- contouren van de kap
- schoorsteen boven brandgevel
- hooiluik

Categorie 2

- raam van keuken
- dichtgezette mestdeuren van de stal in voorgevel
- dichtgezette dubbele deel deur van de schuur in achtergevel
- dakbedekking van pannen

Categorie 3

- schoorsteen hoek kopgevel en achtergevel
- dakgoot

Interieur

Woongedeelte

Categorie 1

- de herd met voordeur, raam, bakoven, schouw en deur goei kamer
- de plavuizenvloer in herd
- de kelder en opkamer
- deur naar voorstal
- alle balklagen in woongedeelte
- kaspant op de zolder
- grote schoorsteen met de zijmuren op de zolder

Categorie 2

- contouren van de kamers
- ruimte van de trap naar zolder

Categorie 3

- schouwttjes in keuken en zijkamers
- interieur keuken
- scheidingsmuur herd en keuken
- gipsplaten tussen balken
- vloeren zijkamers en keuken

Bedrijfsgedeelte

Categorie 1

- nis van sopketel en de aardappelkelder met ingang
- de robuuste liggers en de ligger tegen achtergevel met stijlen
- alle standvinken met hun schoren
- brandgevel en scheidingsmuur stal en schuur
- muurplaat op brandgevel en scheidingsmuur
- de gehele kapconstructie, inclusief veren en blokkelen

Categorie 2

- de slietenzolders
- de betonnen vloer van voorstal
- de koedam

Categorie 3

- de drijfmestroosters
- de betonnen stalrepels
- de varkenshokken
- het toilet

Advies

Boerderij Kameren 4 is een boerderij met grote ruimten. In het woongedeelte is de herd uitzonderlijk groot. Met het verplaatsen van de scheidingsmuur tussen herd en keuken zou de herd nog ruimer worden en weer zijn oorspronkelijke afmetingen terug krijgen. Bovendien verdwijnt dan de storende nis in de achterwand en krijgt het vertrek weer zijn mooie verhoudingen. De herd is de ridderzaal van de boerderij.

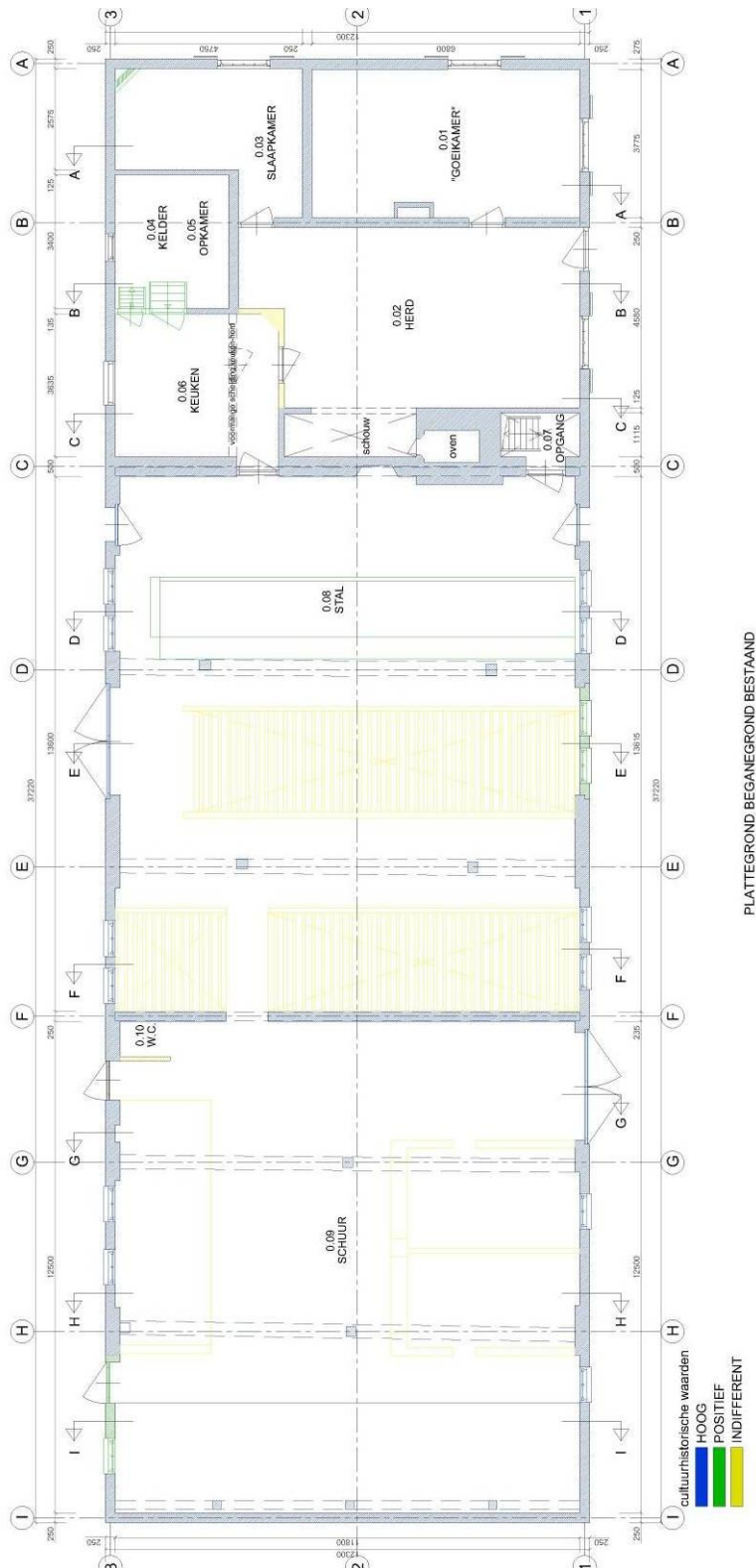
De liggers in het stal- en schuurdeel liggen vrij laag. Hier iets aan wijzigen zou aan het karakter van deze ruimten veel afbreuk doen. Het advies is dan ook om hier de vloer te verlagen. De poeren onder de staanders zullen hiertoe aan de onderzijde verlengd moeten worden. De slietenzolder is erg karakteristiek voor een oude Brabantse stal. Misschien kan hier een deel gehandhaafd blijven.

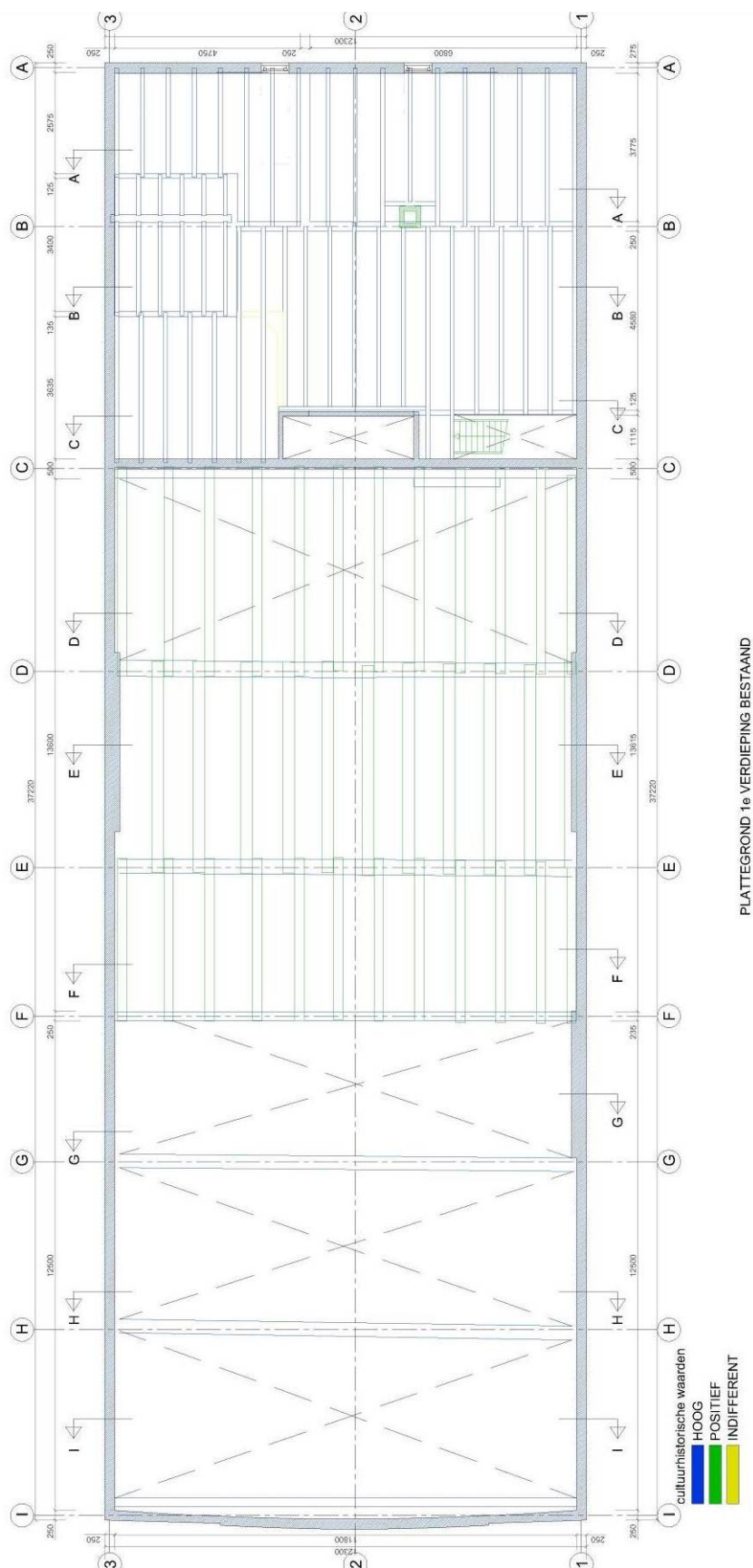
Voor voldoende lichttoetreding wordt geadviseerd om gebruik te maken van de bestaande openingen. Ook kunnen de in het verleden dichtgezette deuropeningen weer hersteld worden. Misschien dat hier en daar ook extra lichtinval gecreëerd kan worden via het dak. Een optie is bijvoorbeeld om het hooiluik aan de voorkant, boven de staldeuren, terug te brengen. Daarin zou dan een raam kunnen worden aangedracht.

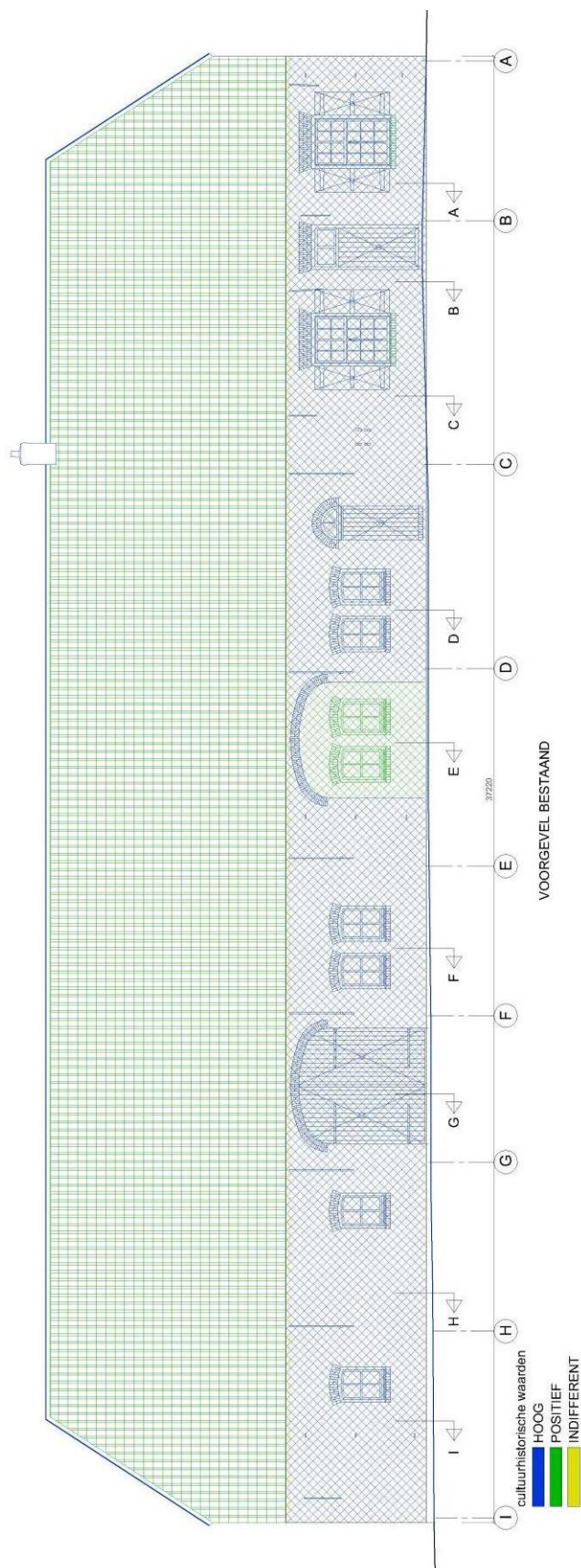
De eindgevel is een blinde gevel (behoudens de twee halve maantjes boven). Dit is karakteristiek voor de eindgevel van een Brabantse langgevelboerderij. Het verdient de voorkeur om deze gevel gesloten te houden.

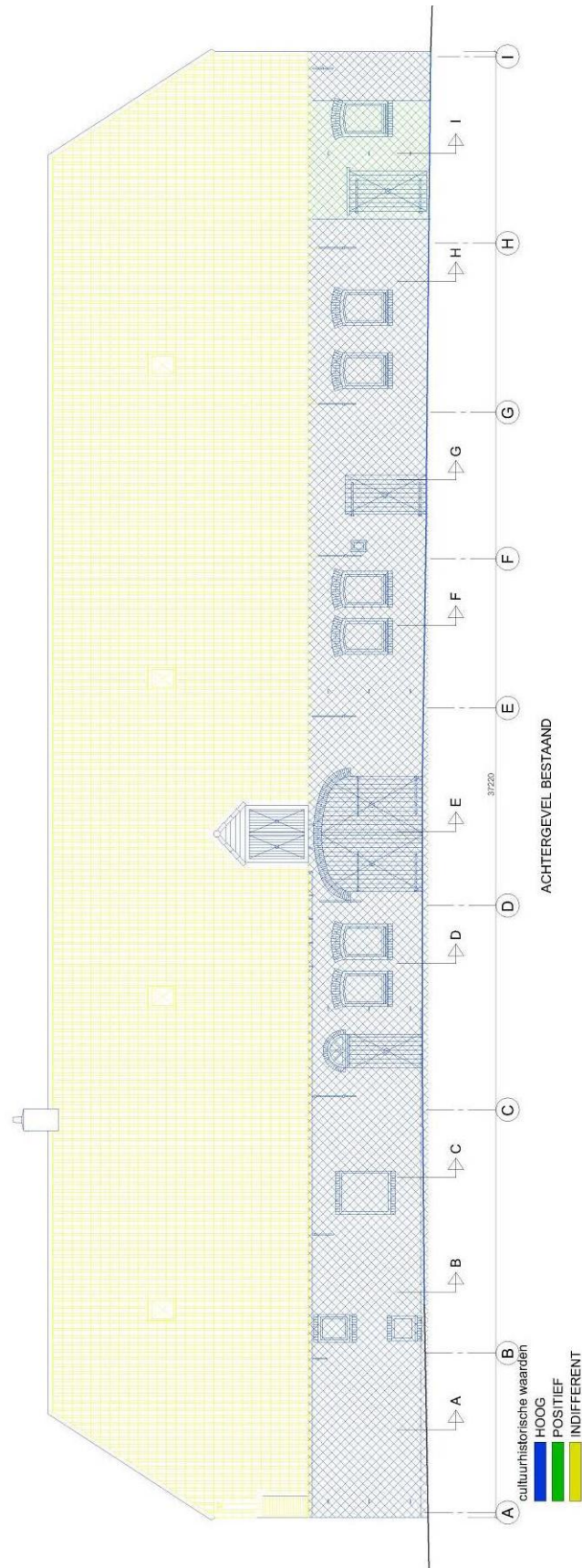
Bijlagen

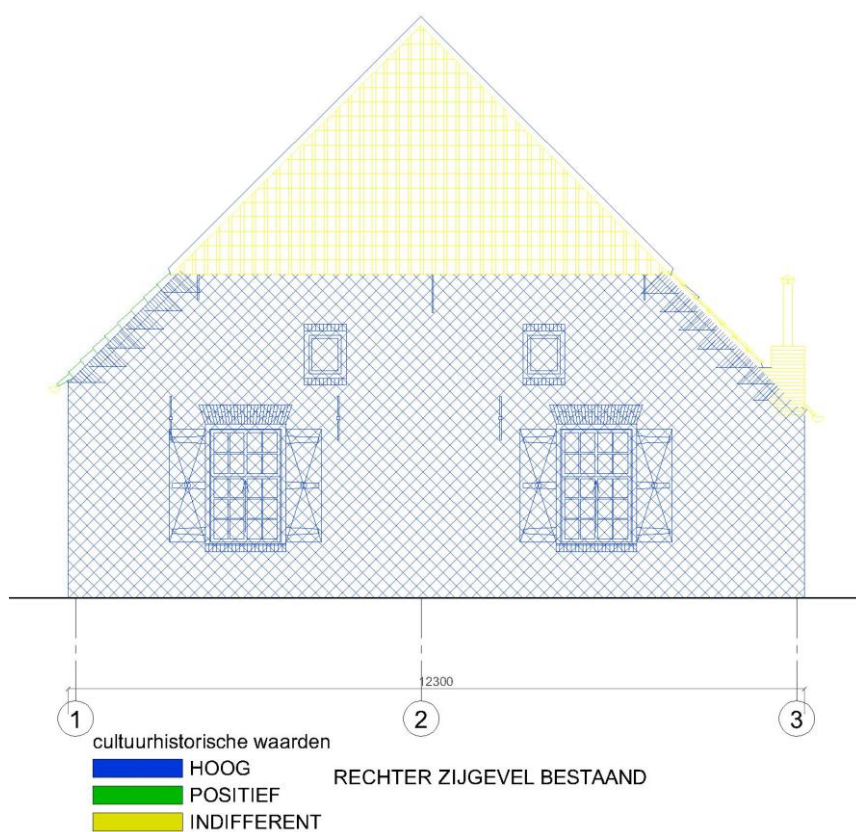
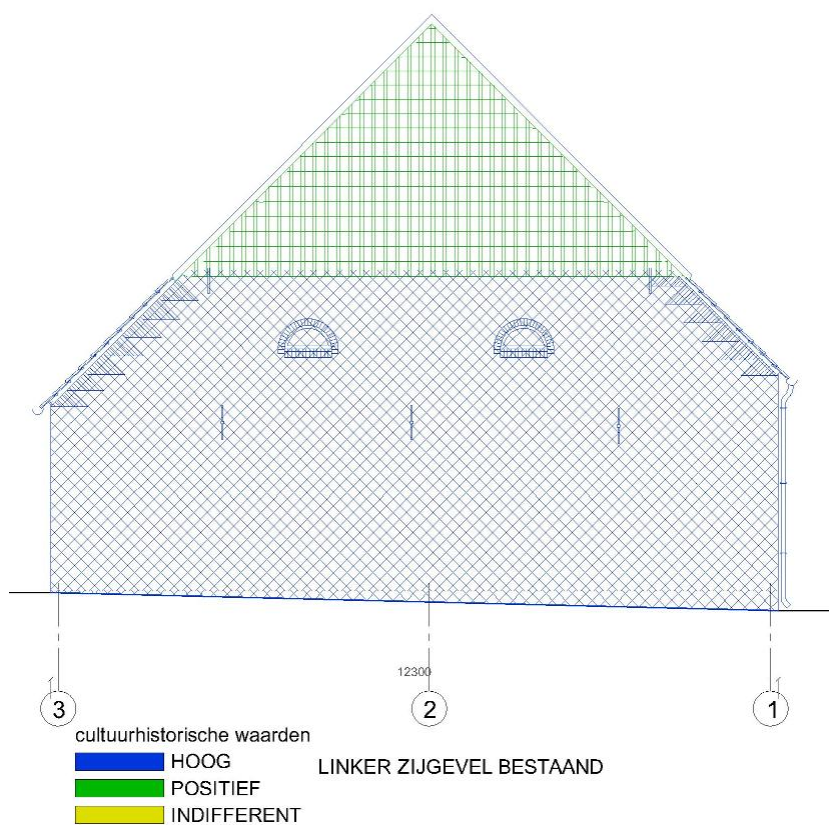
Bijlage 1 – Waardenstelling boerderij

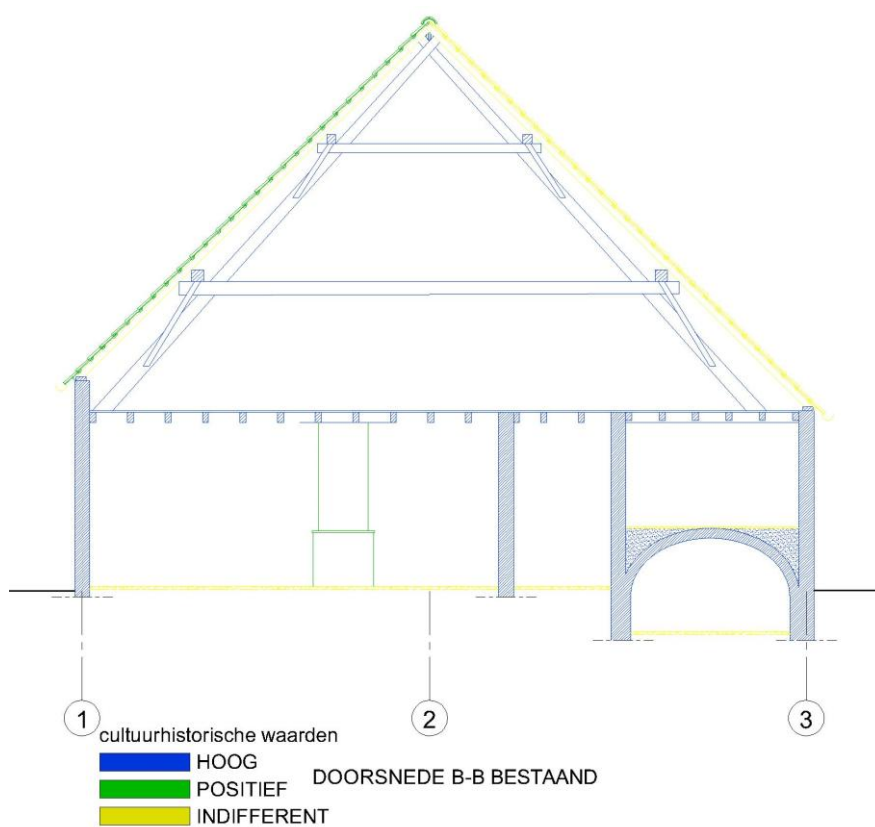
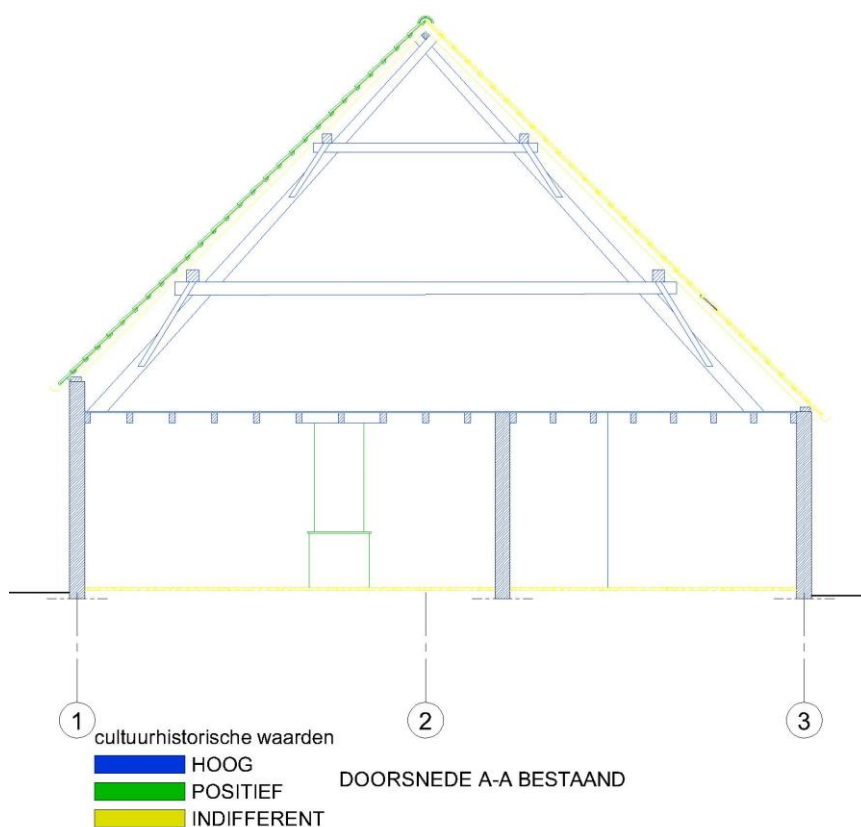

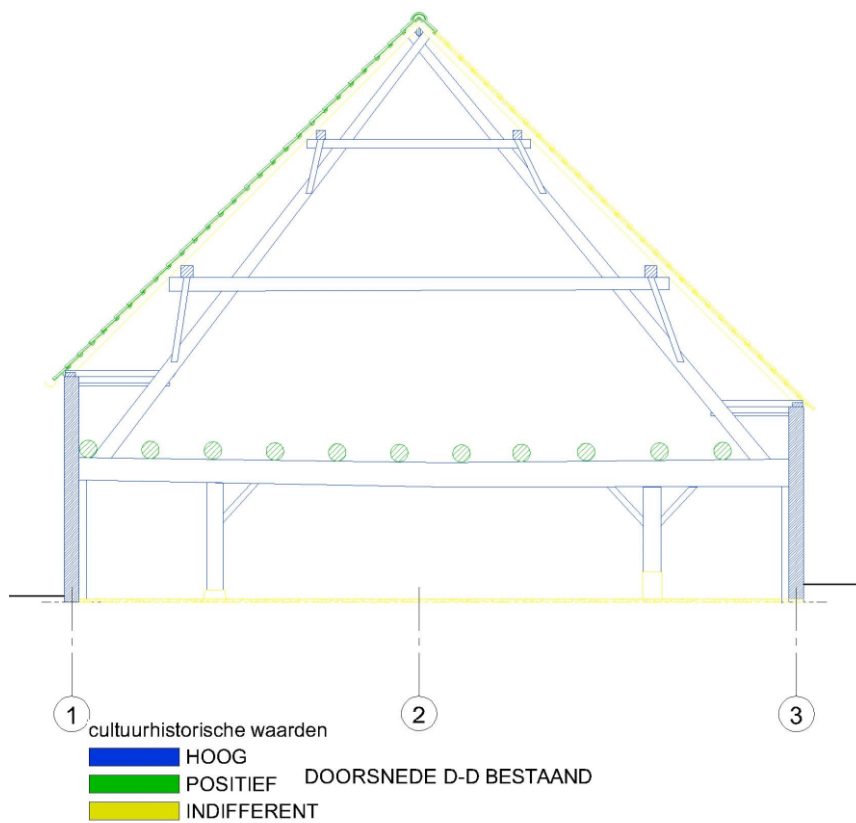
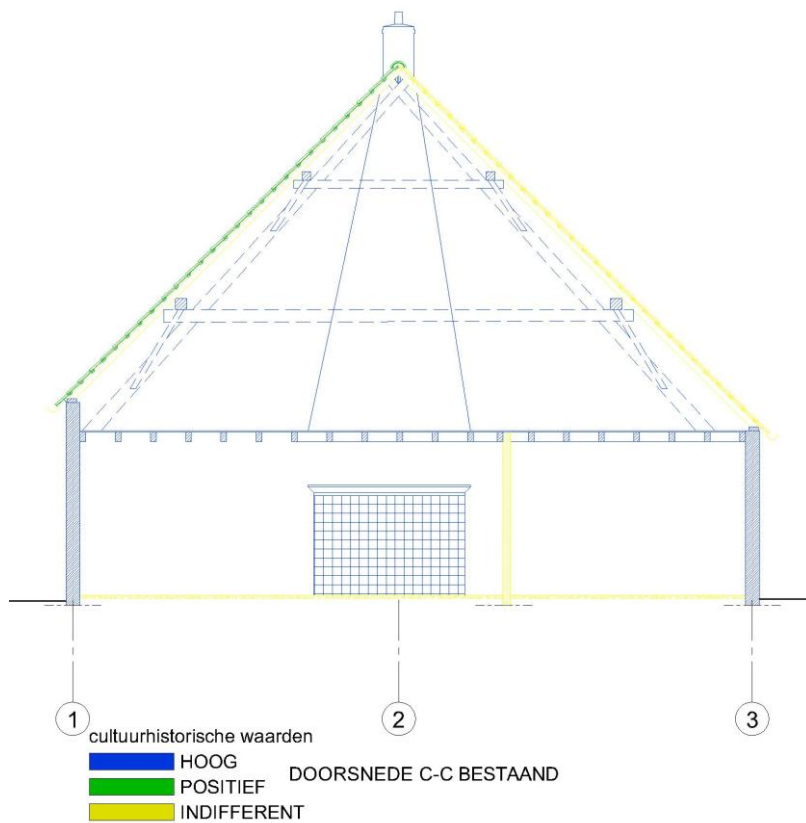

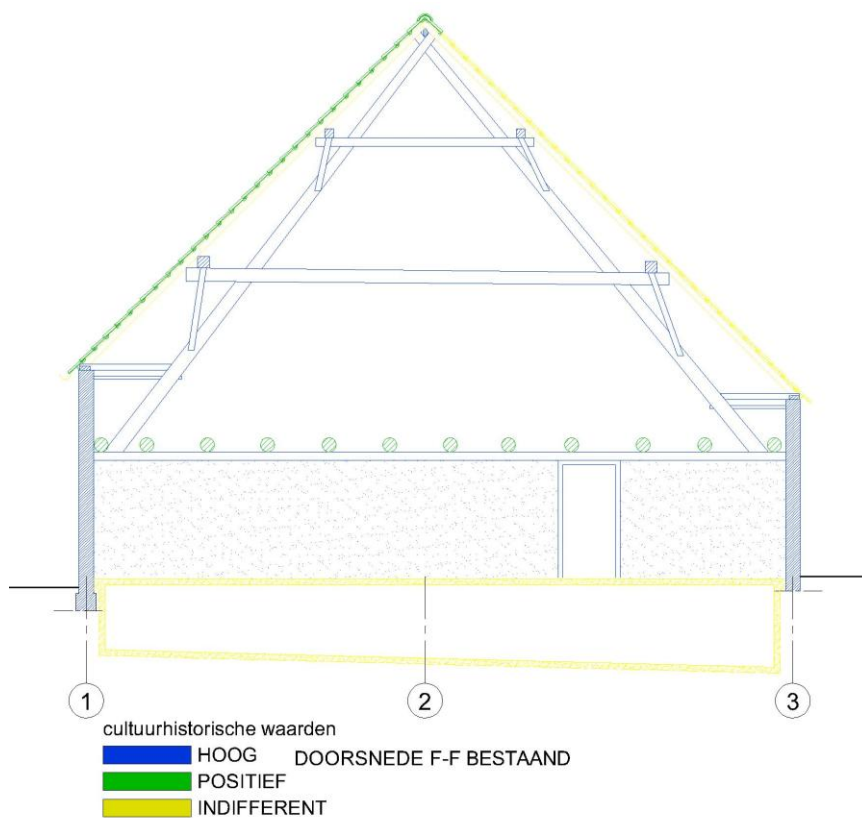
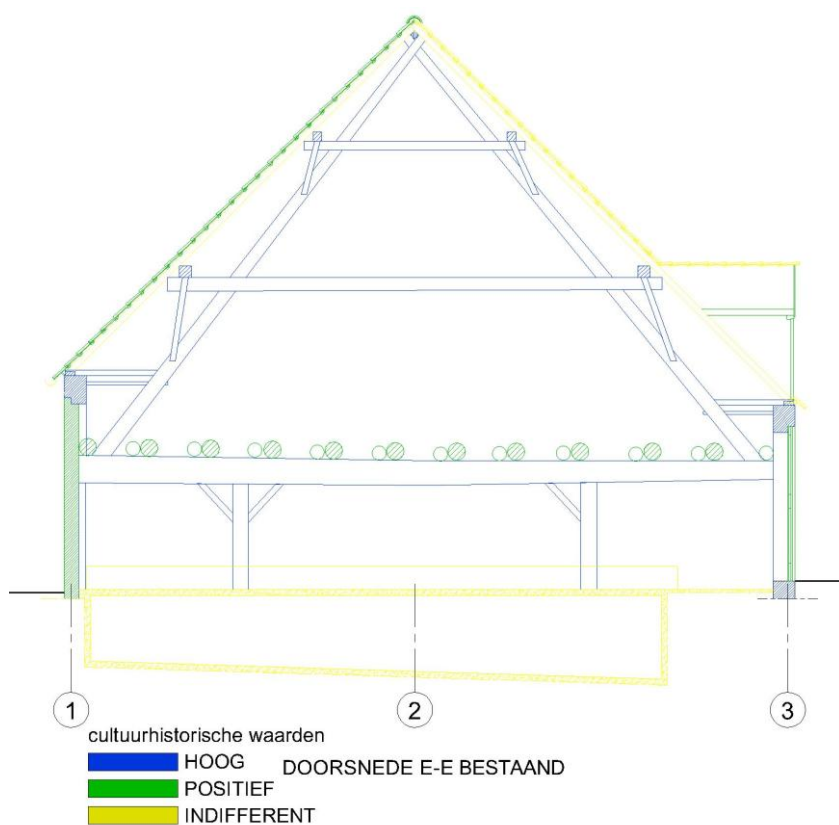

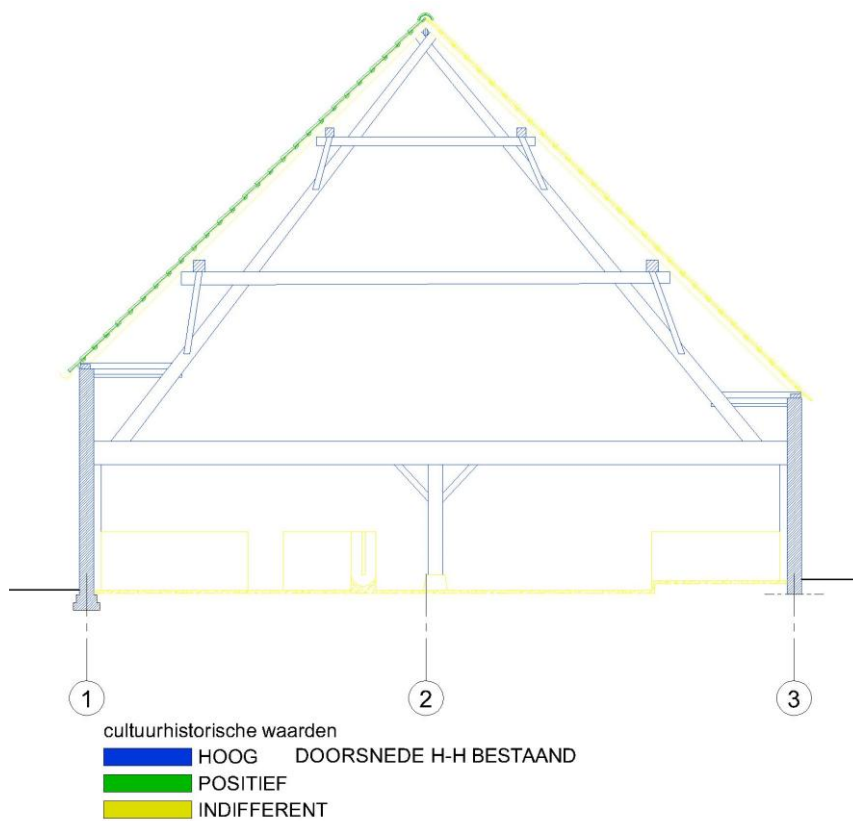
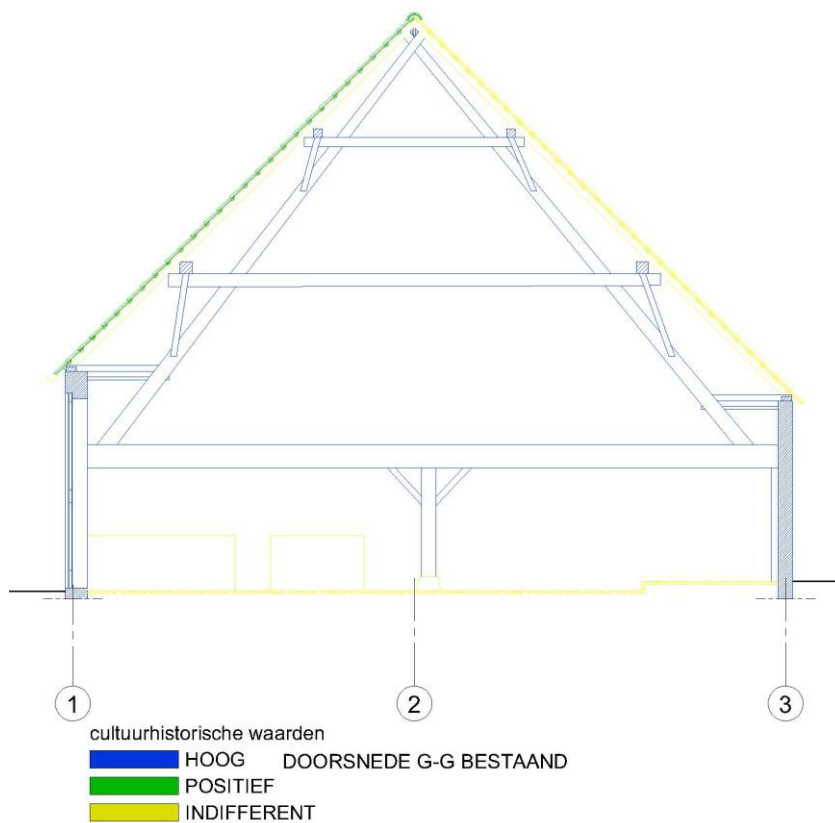

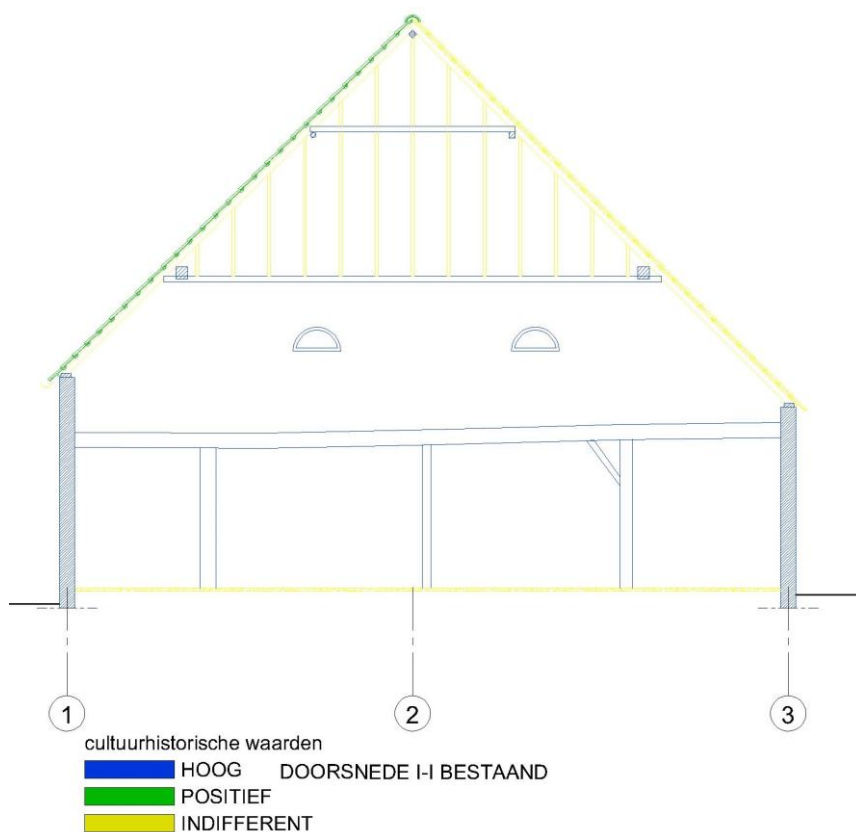

SCHAMP
Bouwkundig advies
Advies ruraal erfgoed

T ☐

M ☐

E ☐

I ☐

Op werkzaamheden van Schamp Bouwkundig Advies is DNR 2011 van toepassing